గాంధీజీ

రచన

లూయీ ఫిషర్

అనుసరణ

దేవదాస్

సంస్కృతి గ్రంథమండలి

వాంగల్ బిల్డింగ్స్ :: పెరంబూరు పోస్టు

మదరాస్

ప్రచురణ—16
వెల ఎనిమిదణాలు

ప్రథమ ముద్రణ
జూన్, 1944

సంపాదకులు :
కస్తూరి సూర్యప్రకాశరావు
కొత్తపల్లి సుబ్బరామయ్య.

మేనేజరు :
వంగల్ గోవిందస్వామి రెడ్డి

రచయిత

This book *GANDHIJI* is an adaptation into Telugu of the writings of Mr. Louis Fischer. His recent book *A WEEK WITH GANDHI* and his articles in 'Nation' of New York are made use of for this publication. Due to paper scarcity the material has to be abridged.

Perambur. Editors
16-5-44

మా మాట

1942 జూన్ ఆరంభంలో లూయీఫిషర్‌గారు ఒక వారంరోజులు, సేవా గ్రామంలో, గాంధీజీతో గడిపారు. ఆ వారం రోజులలో తాను గాంధీజీతో మాట్లాడిన విషయాలను, తనకు ఆశ్రమవాసులతో గలిగిన అనుభవాలను ఆధారంచేసుకుని గాంధీజీని గురించి తన అభిప్రాయాలేమిటో గ్రంథరూపంగా వెల్వరిచారు. "ఎ వీక్ విత్‌గాంధి" అన్నపేర ఆంగ్లంలో ఈ పుస్తకం 1943 లో ప్రచురింపబడింది. 1942 అగస్టు, సెప్టెంబరు నెలలలో మన దేశంలో విప్లవం వచ్చినప్పుడు భారతీయ సమస్యను గురించి ఫిషర్‌గారు న్యూయార్కు నగరంలోని "నేషన్" పత్రికకు కొన్ని వ్యాసాలు వ్రాశారు.

ఆ వ్యాసాలను, పుస్తకాన్ని ఆధారం చేసుకొని, గాంధీజీ ఫిషర్‌గార్లకు జరిగిన సంభాషణలను కొన్నింటిని వాటి సహజస్థితిలో అనుసరించి వ్రాసి, ఫిషర్‌గారు గాంధీజీని చిత్రించిన రూపాన్ని యీ చిన్న పుస్తకంద్వారా మిత్రులు శ్రీ దేవదాసుగారు ఆంధ్రులకు అందించ ప్రయత్నించారు. వారి ప్రయత్నం చాల వరకు ఫలించిందనే చెప్పగలం. అందుకనే ఈ పుస్తకాన్ని ఆంధ్ర పాఠకలోకాని కర్పిస్తున్నాం. పాఠకులు ఈ రచన అమెరికన్ ప్రజల నుద్దేశించి వ్రాయబడినదని గుర్తుంచుకోవాలి.

వ్రాత ప్రతిని సరిచూచి యిచ్చిన మిత్రులు శ్రీ యస్. జి. ఆచార్యగార్కిని, మా కవసరమైన చిత్రముల వ్రాసి యిచ్చు శ్రీ రే. గోపాలకృష్ణమూర్తిగారికిని కృతజ్ఞులం. కాగితం కరువైన ఈ రోజుల్లో ఏ యాభై పుటలున్న పుస్తకమైనా ఎనిమిదణాలకు తక్కువ గిట్టడం లేదు. ఆంధ్రులు యివి కరువురోజులని జ్ఞాపకముంచుకొని మా ప్రయత్నాలకు దోహద మిస్తురని నమ్ముతున్నాం. మీ ప్రోత్సాహాన్ని ఆశిస్తున్నాం.

పెరంబూరు. సంపాదకులు.

మే 16, 1944.

1

యుద్ధం ఆరంభమైనప్పటినుంచి నేను న్యూయార్క్ నగరంలోని "నేషన్" పత్రికకు ప్రత్యేక విలేఖరిగా పనిచేస్తున్నాను. ఈ యుద్ధపు రోజులలో ప్రపంచ పరిస్థితులను అమెరికా ప్రజలకు తెలియజేయడమేనా ప్రయత్నం. నా ప్రపంచ పర్యటనంలో మిగిలిన దేశాలన్నిటికన్నా భారత దేశం హెచ్చుగా నన్నాకర్షించింది. ప్రాచ్యదేశాల్లో జపాన్‌వారు అఖండ విజయం పొందారు. బర్మాను వశపరచుకున్నారు. తర్వాత "క్రిప్సురాయబారం" ఇండియాకంపబడింది. "క్రిప్సు రాయబారం" మూలంగా భారతీయ సమస్య పరిష్కారం కావచ్చునని నమ్మినవారిలో నేనొకణ్ణి. కాని, "క్రిప్సు రాయబారం" విఫలమయ్యేప్పటికి భారతదేశ స్థితిగతులను స్వయంగా చూద్దామని ఆదేశానికే వెళ్లాను.

నేను న్యూఢిల్లీలో వైస్రాయిగారిని దర్శించాను. అప్పటి వైస్రాయి లిన్‌లిత్‌గో ప్రభుపు. మా సంభాషణలో ఆయన ఒక అభిప్రాయాన్ని వెలిబరిచారు. భారతదేశంలో గాంధీజీ వొక మహత్తరశక్తి అన్నారు. అప్పట్లో (1942 మే) గాంధీజీ తన సహాయ నిరాకరణోద్యమాన్ని ప్రారంభింప నున్నాడని ఢిల్లీలోవిన్నాను. అందువల్ల గాంధీజీని స్వయంగా కలుసుకొని ఆయన మనస్తత్వాన్ని గ్రహించి, తద్వారా భారతీయ సమస్యను అవగాహన చేసుకుందామనుకున్నాను. గాంధీజీతో సంప్రదించడానికి అవకాశం కలిగించమని జవహర్‌లాల్‌నెహ్రూను కోరాను. కొద్ది రోజులు గడిచాయి. వర్ధానుంచి జవహర్‌లాల్ ఉత్తరం వ్రాశాడు. ఆయన సలహా ప్రకారం గాంధీజీ కార్యదర్శి మహాదేవ దేశాయిగారికి ఉత్తరం వ్రాశాను. ఎప్పుడు రమ్మంటే అప్పుడు రాగలనని వ్రాశాను. నా ఉత్తరం అందినదో లేదో దేశాయ్‌గారు తంతి పంపారు—"ఆహ్వానం. మహదేవ్

దేశాయ్'' అని. మరునాడే ఢిల్లీనుంచి బయలుదేరాను. వర్ధాచేరాను. రాత్రి వర్ధాలో గడిపి మరునటి ఉదయం సేవాగ్రామానికి ప్రయాణమయ్యాను.

గాంధీగారి దంతవైద్యుడు, నేనూ సేవాగ్రామానికి టాంగాలో వెళ్లాము. బ్రిటిష్ పరిపాలకులు భారతీయులను అర్థంచేసుకోలేకున్నారని దారిలో ఆ దంతవైద్యుడు విమర్శించాడు. గాంధీజీని గురించి ఆయన్ని మాట్లాడించ యత్నించాను, కాని ఆయనెంతసేపటికి రాజకీయాల ధోరణి లోనే ఉన్నాడు.

సేవాగ్రామం చేరాం. టాంగా ఆగింది. నేను బండిదిగాను. నా యెదుట పొడుగాటి మనిషి—గోధుమఛాయ శరీరం, గాంధీజీ నుంచు న్నారు. నేను పెద్ద అంగలేసుకుంటూ ఆయనవైపు త్వరగా నడిచాను. ఆయనకు యిరువైపుల ఇద్దరు స్త్రీలున్నారు. ఆయన మోకాళ్ళవరకు మాత్రమే బట్ట కట్టుకొనివున్నారు. కాళ్ళకు చెప్పులున్నాయి. భుజంమీద ఓ అంగవస్త్రంవుంది. నెత్తిన మడతబెట్టిన రుమాలు. నన్ను చూడగానే "ఫిషర్ గారూ!" అన్నారాయన. కరస్పర్శ జరిగింది. నేనూ, గాంధీజీ, వర్ధానుంచి వచ్చినదంత వైద్యుడు కలిసి, ఒక అరుగుదగ్గరకు వెళ్లాం. గాంధీజీ అరుగుమీద కూర్చున్నారు. నన్నూ కూర్చోమని చోటుచూపారు. "జవహర్‌లాల్ మీ పుస్తకాన్నిగురించి, మీ గురించి చెప్పాడు. మీరిక్క డికివచ్చినందుకు మాకెంతో సంతోషం. ఎన్నిరోజులుంటారిక్కడ?'' అన్నారు గాంధీజీ.

"కొద్దిరోజులపాటే" అని ప్రత్యుత్తరమిచ్చాను. "మీరు ఈగ్రామంలో ఎందుకు నివశిస్తున్నారు?" అని ప్రశ్నించాను.

"మీరాబెన్ (స్లేడ్ కన్య) నానివాసానికి ఈ గ్రామాన్ని ఏరుకున్నది. నేను భారతదేశానికి మధ్యనవుండాలని ఆమె కోరిక. ఆమె కోరికకు తగిన గ్రామాన్ని వెతకే బాధ్యత ఆమె నెత్తినేపడింది. కాని, గ్రామంలో నివసించడం నా కిష్టంలేదు. గ్రామంలో గోలగా వుంటుంది, అనారోగ్యకరంగా కూడా వుంటుంది. ఈ ఆశ్రమం గ్రామానికి వెలుపల వుండటంచేత ఆరోగ్యంగానూ, నిశ్శబ్దంగాను ఉన్నది" అన్నారు గాంధీజీ.

గాంధీజీ తన బంగారు పళ్ళను (అతుకుబెట్టిన పళ్లు) శుభ్రపరచనారంభించారు. వారి సెలవుతీసుకు వెళ్లాను. సేవగ్రామంలో అతిథి గృహం ఒకటి వుంది. ఈ అతిథి గృహాన్ని నా బసగా ఏర్పాటుచేశారు. ఈ యిల్లు మట్టిగోడల కుటీరం. వసారా, ఒక్కటే ఒక్కగది, మట్టినేల, వెదుళ్ళ కప్పు ఈ యింటి విశేషాలు. గదిలోనుంచి వెనుకనున్న వంట యింటిలోకి, స్నానపుగదిలోకి వెళ్ళవచ్చు. స్నానపుగదిలో నేలమీద రాళ్ళు పరిచారు. ఈ స్నానపు గదిలో రేకు బాల్చీలు, ఇత్తడి బాల్చీలు, స్నానం చేయను రెండు పెద్ద రేకు తొట్టెలు వున్నాయి. ఈ గదిలోని తొట్టెలను బాల్చీలను ఒక ముసలామె నింపుతూ వున్నది. ఆమెను "బాయీ" అని పిలుస్తారు. ఆమె ఊరి బావినుంచి కడవలతో నీళ్ళుతెచ్చి పోస్తూంది.

నేను సేవాగ్రామంలో వున్నంతకాలం కుర్షిద్‌బెన్ పోషణలో వుంటానని గాంధీజీ చెప్పారు. కుర్షిద్‌బెన్ నౌరోజీ పార్సీ యువతి. ఆమెకు నలభై ఏండ్లుంటాయి. చేతితో వడికి, నేసిన ముతకచీర (ఖద్దరు) కట్టుకున్నది. పసుపు పచ్చరంగుచీర. ఆమెఫ్రాన్స్ ఇటలీలలో ఆరేండ్లు సంగీతం నేర్చుకున్నది. ఇప్పటికి పదిహేనేండ్లనాడు తన సంగీతధోరణిని వదలింది. గాంధీజీకి శిష్యురాలుగా చేరింది. ఆమె కుటుంబీకులు కోటీశ్వరులు. ఆమె తాతగారు గడచిన యుద్ధంరోజుల్లో (1914—18) చని

పోయాడు. చనిపోయేప్పటికి ఆయనకు తొంభై ఐదేండ్లు. బ్రిటిష్ కామన్స్ సభకు ఎన్నుకోబడిన ప్రప్రథమ భారతీయుడాయన. ఆయన పేరు దాదాభాయ్ నౌరోజీ. కామన్స్‌సభకు ఇంతవరకు ఎన్నుకోబడ్డ కడపటి భారతీయుడూ పార్సీయే. ఆయన పేరు శక్లత్‌వాలా.

కుర్షిద్ బెన్ చురుకైనదీ, తెలివిగలదీనూ. భారతదేశంలో జాతీయతకు అనవసర ప్రాధాన్యత యిస్తున్నారని ఆమెతో వాదించాను. "స్వతంత్ర భారతము ఫాసిస్టుగా మారవచ్చు. అప్పుడు మీకు బ్రిటిష్ పరిపాలన హయాములోవున్న స్వాతంత్ర్యమైనా లేకుండా పోవచ్చు." అని వాదించాను. ఈ వాదన ఆమె ఒప్పుకోలేదు. "ముందు బ్రిటిష్‌వారు బయటికి నడిస్తే, మా సమస్యలను మేము పరిష్కరించుకోగలం. మేము స్వతంత్రంగా వుండాలని మా కోర్కె. ఆహ్వానింపబడకుండా ఒకరింటికి వచ్చి, అతిథులని పేరు పెట్టుకొని, వెళ్ళమన్నా వెళ్ళకుండా ఎవరన్నా చాలకాలం కూర్చుంటే, ఆ ఇంటి యజమానురాలు వారిని వెళ్ళగొట్టడం గురించి తప్పితే వేరు విషయాన్నిగురించి ఆలోచించలేదు. అనవసరంగా కూర్చుని, తింటూన్న ఆ అతిథులు వీధి గుమ్మంగుండా బయటికి నడిచే పుణ్యకాలాన్నే ఆమె ఎదురుచూస్తూంటుంది" అని కుర్షిద్ వాదన.

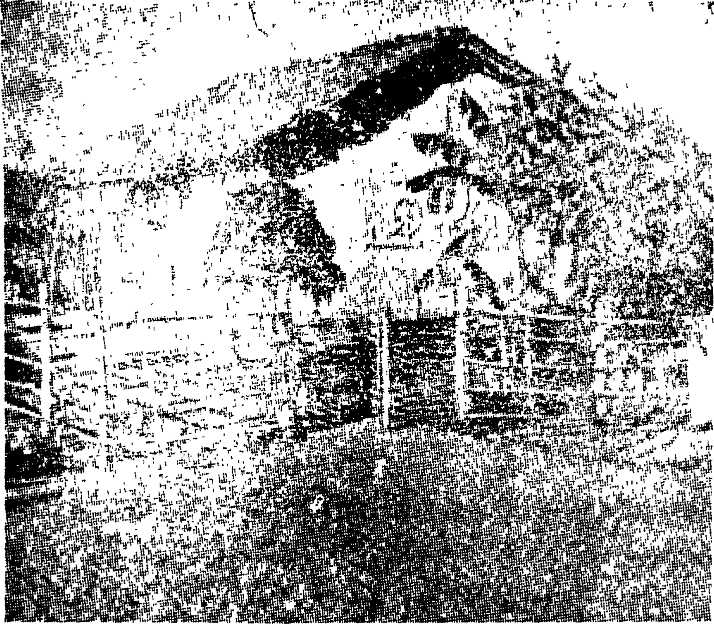
ఆశ్రమవాసులను కలుసుకోడానికి ఆమె నన్ను తీసుకొని వెళ్ళింది. ఆశ్రమవాసులందరు గాంధీజీ ఉద్యమాల్లో ఆరితేరినవారు. కొందరు ప్రజానాయకులు; కొందరు ఒకటి రెండు రోజులు గాంధీజీ పాదసన్నిధినికూర్చుని పోవడానికి వచ్చినవారు; మరి కొందరు తమ జీవయాత్రను గాంధీజీతోనే గడుపుచున్నవారు. వీరందరు ఆయన ఆశయాల నవగాహన చేసుకొని, అవసరమైనప్పుడు ఆచరణలో పెట్టడానికి సిద్ధంగా వున్నవారే. వీరందరు ఒక్క ప్రాంతంనుంచి వచ్చినవారు కారు. వివిధ ప్రాంతాలకు చెందినవా

రవడంచేత ప్రత్యేక భాషలు మాట్లాడుతారు. పరస్పరం ఆంగ్లంలో మాట్లాడుకుంటారు. ఆశ్రమవాసుల పిల్లలను చాలమందిని చూచాను. పిల్లలు అందంగా వున్నారు. ఖర్షిద్, నేనూ వెళ్తూ గాంధీజీ కార్యదర్శి మహదేవ్ దేశాయిగారి కుటీరంవద్ద ఆగాం. బోడితల, చిన్నబొజ్జ. మోకాళ్ల పైకి బట్ట కట్టుకొని, నేలమీద చాపమీద కూర్చుని, నూలుపడుకుతున్నాడు. పూర్వకాలపు చేతి రాట్నంమీద నూలుతీస్తున్నాడు. పక్కగదిలో ఆయన భార్య నూలుపడుకుతూంది. దేశాయిగారు రోజుకు 500 గజాల నూలు వడుకుతాడు. ఛరఖా (రాట్నం) చాల చౌక వస్తువు. దానిని ఉపయోగించడం సులభంగా నేర్చుకోవచ్చు. "నేను యెక్కువగా ప్రయాణాలు చేస్తూంటాను. రైళ్ళలోకూడా నూలు పడుకుతూంటాను. మరెవ్వరూ రైల్లో నూలువడకడం నేను చూడలేదు" అన్నారు దేశాయిగారు. గాంధీజీ సాగించిన ప్రచార ఫలితంగా, వేనవేలు భారతీయులు నూలువడక నారంభించారు. గాంధీజీ జీవితాన్ని లక్ష్యంగాతీసుకుని, గ్రామవాసులు, ముఖ్యంగా రైతులు, రాట్నాన్ని హెచ్చుగా ఉపయోగిస్తున్నారు. భారతీయుల్లో లక్షలాది జనానికి కట్టబట్టలేదు. ఈ గృహపరిశ్రమద్వారా ఆ లక్షలాది జనానికి ఒంటినిండా బట్ట నివ్వొచ్చని గాంధీజీ నమ్మకం. "నూలువడికే అలవాటు దేశమంతటా యింకా వ్యాపించలేదు. చేనూలు వడకడం మా దేశ ఆర్థిక విధానంలో ఇంతవరకు ఒక అంశం కాలేకున్నది" అని దేశాయిగారు ఒప్పుకున్నారు.

3

మేము ఆశ్రమవాసులను కొందరిని కలుసుకొని వచ్చేటప్పటికి పొద్దెక్కింది. పదకొండు గంటలైంది. నాకు ఆకలి యెక్కువైంది. గాంధీజీ బస నా బసకు వందగజాల దూరంలోనుంది. ఖుర్షిద్ బెన్, నేనూ

గాంధీజీ ఇంటికెళ్ళాం. గాంధీజీ ఇల్లు తడికల ఇల్లు. ఎర్ర పెంకులతో

కప్పబడింది. ఇంటిముందు వసారా, ఇంట్లో వెనుకవైపున పెద్ద గది, ముందువైపు చిన్నగది ఉన్నాయి. వాకిట సిమెంటు గడపమీద నా చెప్పులు వదలి, చిన్నగదిలోకి వెళ్ళి కూర్చున్నాను. గాంధీజీ నన్నుచూచి లేచి వచ్చారు. నన్ను చెప్పులు తొడుక్కోమన్నారు. నెత్తిని టోపీ పెట్టుకో మన్నారు, "పాదరక్షలు, టోపీ ఇక్కడ చాల అవసరం. ఇవి లేకుంటే ఎండవడ తగులుతుంది" అన్నారాయన. ఒక ఆమె గాంధీజీకి గళ్ళగుడ్డను మడిచి తెచ్చి యిచ్చింది. ఆ గుడ్డను తలమీద వేసుకున్నారు.

కుర్షిద్ భుజంమీద ఒక చేయివేసి ముందుకు నడిచారు. నన్ను వెంట రమ్మన్నారు. గాంధీజీ ఇంటిప్రక్కవున్న రెండుయిళ్ళు దాటి భోజనశాల చేరాం. ఈ భోజనశాలకూడా తడికలకొంపే. గాంధీజీ గడపలోనే చెప్పులు వదిలారు. నేనూ గడపలో చెప్పులు వదలి నా టోపీని కుర్షిద్‌చేతికిచ్చాను. ఆమె దాన్ని గోడనున్న ఒక మేకుకు తగిలించింది. గాంధీజీ కూర్చుని ఆయనకు దగ్గరగా నాకూ చోటుచూపారు. ఒక అడుగు వెడల్పున్న చాప నేలమీద పరచి వున్నది. దానిమీద కూర్చున్నాను. కాంగ్రెస్ సోషలిస్ట్ నాయకులు ఆచార్య నరేంద్రదేవ్‌గారు మా మధ్య కూర్చున్నారు. ఆయన ఉబ్బస రోగి. గాంధీజీ మావలె చాపమీదగాక పీటమీద కూర్చున్నారు. ఆయన ఎడమచేతివైపు ఆయన భార్య, కస్తూరిబా, కూర్చున్నది. కస్తూరిబాకు పళ్ళు లేవు. ఆమెకు డెభ్బై ఏండ్లు వుంటవి. గాంధీజీ వయస్సు డెభ్బైమూడేండ్లు.

ఈ భోజనశాలకు వచ్చేదారిలో పెద్ద మేజాబల్ల వున్నది. దానిమీద ఆహార పదార్థాలన్నీ అమర్చబడినాయి. ఆశ్రమంలోని స్త్రీలు వేరే కూర్చున్నారు. ఆశ్రమంలో అన్నికారుల పిల్లలూ వున్నారు—మూడేండ్లవారు, ఐదేండ్లవారు, ఎనిమిదేండ్లవారు అందరూ వున్నారు. చురుకైన, అందమైన పిల్లలను చూచాను. వారందరూ ఆశ్రమవాసుల పిల్లలే. మేము కూర్చున్న రెండు మూడు నిమిషాల్లో ప్రతి ఒక్కరిముందు ఇత్తడి పళ్లాలను తెచ్చివుంచారు. నిశ్శబ్దంగా చాలమంది వడ్డించ నారంభించారు. వండిన పదార్థాలతో నిండిన అనేక గిన్నెలను గాంధీజీముందు వుంచారు. వాటి మూతలను తీసి గాంధీజీ తన దగ్గరవున్న వారికి వడ్డించారు. నాకు త్రాగడానికి ఇత్తడిలోటాతో నీళ్ళిచ్చారు. ఆకు కూరవున్న ఇత్తడి గిన్నె నొకదాన్ని నాకు గాంధీజీ అందిచ్చారు. ప్రక్కనున్న ఇత్తడి భాండం మూత తీసి గోధుమ రొట్టెను నాచేతికిచ్చారు. ఈ రొట్టె కాగితంలా

సన్నగా వున్నది. కాని మృదువుగాకాక గట్టిగావుంది. ఒకామె నాపళ్ళెంలో కొంచెం ఉప్పువేసి, ఒక లోటా వేడిపాలను తెచ్చి యిచ్చింది. మరికొద్ది సేపటికి ఉడికించి—వలవని బంగాళా దుంపలు రెండు, ఎర్రగా కాల్చ బడిన మెత్తని గోధుమ రొట్టెలను రెంటిని ఆమెయే తెచ్చినది. గాంధీజీ, చిరునవ్వుతో, నావైపుచూచి—"నీకు వడ్డిస్తున్నాం. కాని ప్రార్థనఅయ్యే వరకూ ముట్టుకోకూడదు సుమా!" అన్నారు.

"నాకు తెలుసు. వడ్డన పూర్తి అయినాకూడా పిల్లలు తినకుండా ఉండడం చూచి ప్రార్థన కానిది భోజనం చేయకూడదని గ్రహించాను" అన్నాను. భోజనానికి సుమారు 30 మంది కూర్చున్నాం. అంతా నేలమీ దనే కూర్చున్నారు. మేజా బల్లలు, కుర్చీలులేవు. అందరూ తెల్లటి బట్టల ధరించారు. వడ్డన పూర్తి అయింది. కాని, ఎవ్వరూ తినడంలేదు. కొందరు, కూర్చున్న తీరుగానే ఒకరికొకరు ఆహార పదార్థాల నందించుకుంటున్నారు. గంట కొట్టిన మోత వినబడ్డది. పొడుగాటి వ్యక్తి ఒకాయన ముందుకు వచ్చాడు. ఏవో మంత్రాలు పఠించాడు. అచ్చటివారందరూ, గాంధీజీతో సహా, ఆ మంత్రాలు వల్లించారు. ప్రార్థన "శాంతిః, శాంతిః, శాంతిః" అన్న పదాలతో ముగిసింది. నా ప్రక్కన కూర్చున్న దేవ్ ఈ పదాలకు అర్థం చెప్పాడు.

వండిన కూరలను గిన్నెల్లోనుంచి తీసుకొని తినడానికి నాకు చెంచా నిచ్చారు. మిగిలినవారందరు తమ రొట్టెలను ముక్కలుచేసి, ఆ ముక్క లతో కూరను అద్దుకొని తింటూన్నారు. వడ్డించే ఆమె ఒకామె నా రొట్టెల మీద మజ్జిగ పోసింది. భోజనం అట్టే రుచికరంగా లేదు. అందుచేత ఉప్పు కాస్త ఎక్కువగా వాడాను. అప్పుడు తినడానికి యింపుగా వున్నది. కాచిన ఆవుపాలు నాకిచ్చారు. ఆ పాలవాసన నాకు గిట్టలేదు. చక్కెర కాస్త కలుపుకొని తాగాను. గాంధీజీ ఇంతకుపూర్వం మేకపాలు త్రాగు

తూండేవారు. భారతీయులు గోవులపట్ల ఎక్కువ శ్రద్ధవహించాలన్న ఉదేశ్యంతో గాంధీజీ ఇప్పుడు ఆవుపాల నుపయోగిస్తూన్నారు.

గాంధీజీ ఆగకుండా తింటూనే వున్నారు. మధ్య మధ్య నాకు, కస్తూరిబాకు, కుర్షిద్‌కు, దేవ్‌కు వడ్డించేవారు. గాంధీజీ చేతులు పెద్దవి. వ్రేళ్ళు పొడవైనవి. ఆయన మోకాలి చిప్పలు ముందుకొచ్చివున్నాయి. ఆయన శరీరంలోని ఎముకలన్నీ వెడల్పాటివి; గట్టివి. ఆయన శరీరం మీది చర్మం నున్నగా, పరిశుభ్రంగా వుంది. భోజన సమయంలో తరచు కస్తూరిబా గాంధీజీకి విసురుతూండేది. ఆమెనుచూస్తే స్వార్థత్యాగియైన ముగ్ధమోహన స్వరూపమా! అనిపించింది. భోజన సమయంలో ఒక్కమారు గాంధీజీ సంభాషణలోకి దిగారు—"మీరు పదునాలుగేండ్లు రష్యాలో నివసించారు. స్టాలిన్ గురించి మీ అభిప్రాయ మేమిటి?"

ఏమీ చెప్పడానికి కొంత తడబడ్డాను. "శక్తివంతుడు, అతి కఠినుడు" అన్నాను.

"హిట్లరంత కఠినుడా?" అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

"కనీసం హిట్లరంత" అని బదులు చెప్పాను.

ఒక నిమిషమాగి మళ్ళీ గాంధీజీ ప్రశ్నించారు—"మీరు పైస్రాయిని చూచారా?"

"ఆ! చూచాను" అన్నాను. అంతటితో ఆ విషయమై గాంధీజీ మాట్లాడలేదు.

అలవాటు లేనిది నేలమీద కాళ్ళు మడతవేసుకొని కూర్చోడంచేత మోకాళ్ళ నొప్పులు పట్టాయి. దేహం బరువు ఎక్కువ మోకాళ్ళమీద పడడంవల్ల యీబాధ అనుకుంటాను. పద్మాసనం వేసుకొని కూర్చోవడం భారతీయులకు మంచినీళ్ళ ప్రాయం. పద్మాసనం వేసుకోడం నే నింకా

నేర్చుకోలేదు. మోకాళ్ళు నొప్పులు పట్టాయి గనుక ఒకకాలు నిలబెట్టి, పాదంమీద బరువుపూని కూర్చున్నాను. కాస్త సౌఖ్యమనిపించింది. గాంధీజీ నా తంటాలుచూచి "మీరు భోంచేయడంలేదే!" అన్నారు.

"ఏం! భోంచేయకేం. భోజనం చాలా బాగుంది" అన్నాను.

"మీకు యిష్టంవచ్చినన్ని నీళ్ళు త్రాగండి. నీళ్ళు కాచి శుభ్రపరచి వుంచుతున్నాం........ మామిడి పండును ఇక తింటారా!" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ రందరు తినడంచూస్తూన్నాగా! నా జీవితంలో మామిడి పండు తినడాని కిదే మొదటిసారి" అన్నాను.

"మామిడిపండు తిన్నతర్వాత, ఆ అవస్థ తీరను మీరు స్నానం చేయవలసి వుంటుంది" అన్నది కుర్షిద్, పరిహాసంగా.

మామిడిపండు చెక్కుతీయ మొదలుబెట్టాను. నన్నుచూచి అందురూ నవ్వారు. మొదట మామిడి పండు చేతులతో నలిపి, మెత్తబరచి రసాన్ని పీల్చాలి గాని పై చెక్కు తీయరాదని గాంధీజీ చెప్పారు. "మేము తిన్నట్లు తింటూన్నందుకు మీకు బహుమాన మివ్వాలి" అన్నారు గాంధీజీ. నాభోజన మైంది. కాని నే నింకా కూర్చొనివుండడంచూచి కుర్షిద్ తలవూపి గాంధీజీకన్నా ముందు నేను లేచి వెళ్ళొచ్చుననన్నట్లు సైగచేసింది. గాంధీజీకి నమస్కరించి సెలవుతీసుకు వెళ్ళాను. మూడుగంటలకు నేను గాంధీజీని కలుసుకోవచ్చునని కుర్షిద్ చెప్పింది.

భారతీయులు సాధారణంగా, పాశ్చాత్యులవలె, కరస్పర్శచేయరు. ఒకరి నొకరు కలుసుకునేప్పుడుగాని, విడివడేప్పుడుగాని రెండు అరచేతులను నోటివద్ద మోడ్చి, చిరునగవుతో, నమస్కరిస్తారు. ఈ నమస్కారం భారతీయులను దయామయులుగా, అమాయకులుగా కనబరుసుంది. నేను

బసకెళ్ళి 12-0 గంటలనుంచి 1-0 గంట వరకు నిద్రపోయి లేచాను. శరీరమంతా చెమటమయమై పోయింది. మరల, మూడవమారు, స్నానం చేశాను. రేకుతొట్టిలో నిలిచి చెంబుతో నీళ్ళుముంచి పోసుకున్నాను. సేవాగ్రామంలో స్నానమంటే మన పాశ్చాత్యదేశాల్లోలాగున తొట్టినిండా నీరు నింపి అందులో కూర్చోవడంకాదు.

4

మధ్యాహ్నం మూడుగంటలకు కొద్ది నిమిషాలు ముందుగా నా బస నుంచి గాంధీజీ బసకు బయలుదేరాను. ఎండ తీక్షత నా నెత్తిని మాడ్చి వేసింది. ఆ రోజు ఎండ 110 డిగ్రీలు. గాంధీజీ గదిలోనికి వెళ్ళాను. అప్పటికే ఆరుమంది అచ్చట కూర్చొనున్నారు. అందురూ తెల్లబట్టలే వేసుకున్నారు. ఒకామె—నల్లచీర కట్టుకున్నామె, పంకా లాగుతూవుంది. ఆ గదిలో ఒక్కటే ఒక్క చిత్రం వున్నది—అది ఏసుక్రీస్తు చిత్రపటం. అది నల్ల—తెల్ల రంగులలో వ్రాసినది. ఆ చిత్రంమీద—"ఇతడే మన శాంతిదాత" అని పదాలు ముద్రింపబడ్డాయి. గాంధీజీ పరుపుమీద దిండు నానుకొని కూర్చున్నారు. ఆయన కంటి అద్దాలచట్టం బంగారపుది. ఫౌన్ టన్ పేనాతో ఉత్తరం వ్రాస్తూన్నారు. కత్తెర మెలికల్లా కాళ్ళు పెనవేసుక కూర్చున్నారాయన. తాను వ్రాస్తూన్న ఉత్తరానికి మోపుగా ఒక చెక్కను మోకాలిమీద వుంచుకున్నారు. చేతితో చేయబడ్డ ముతకరకం కొయ్యచట్టంలో మరి మూడు ఊటకలాలున్నాయి. గాంధీజీ పడకకు ఎడమవైపు కొన్ని పుస్తకాలు నేలమీదవున్నాయి. నన్ను చూడగానే గాంధీజీ "రండి! లోపలికి వచ్చి కూర్చోండి. పంకాలాగుతున్నామె ప్రక్కన కూర్చోండి. అక్కడ చల్లగా ఉంటుంది" అన్నారు. వారు చెప్పినమూల కూర్చుని తడికె నానుకున్నాను.

"మీకేమీ అభ్యంతరం లేకుంటే వీరందరూ మన సంభాషణ సమయంలో ఇక్కడే వుంటారు. వీరెవ్వరు మాట్లాడరు. వీరుండడం మీకిష్టం లేదంటే వెళ్ళిపోతారు" అన్నారు గాంధీజీ.

దేవ్, దేశాయి, కుర్షిద్ మరి కొందరు ఆశ్రమవాసులు అక్కడ వున్నారు. ఇంతమంది సమక్షంలో గాంధీజీతో సంప్రదించడం నాకిష్టం లేదు. కానీ "ఫర్వాలేదు" అన్నాను.

"ఇక నేను పూర్తిగా మీ అధీనంలోవున్నాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"క్రిప్సు రాయబారం మీ దేశచరిత్రలో నొక గొప్ప మార్పును తెచ్చేదని నా భావం. క్రిప్సు రాయబారం విఫలమైనందున కలిగిన ఫలితాలను గురించి మీ దేశం యిప్పుడిప్పుడే యోచిస్తూన్నట్లున్నది. ఆ విషయాన్ని మీ ప్రజలు సరిగా అర్థంచేసుకుంటే గొప్ప మార్పులు రావచ్చు. అందువల్ల, మీ దృష్టిలో, క్రిప్సు రాయబారం విఫలంకావడానికి కారణమేమిటో తెలుసుకోవాలని నా కోరిక" అన్నాను.

"క్రిప్సు మా దేశానికి రాగానే న్యూఢిల్లీకివచ్చి తన్ను కలుసుకోమని నాకు తంతి పంపాడు. ఆయన్ని కలుసుకొనడం నాకు యిష్టంలేదు. కాని, నేను వెళ్ళి ఆయన్ని చూడడంవల్ల యేమైనా మేలు కలుగుతుందేమోనని వెళ్ళాను. ఆయన్ని కలుసుకొనక మునుపే ఆయన తెచ్చిన బ్రిటిష్ ప్రభుత్వ సూచనలగురించి వదంతుల విన్నాను. కాని ఆ సూచనలను ప్రత్యక్షంగా చూడలేదు. క్రిప్సు ఆ సూచనలను నాచేతికిచ్చారు. వాటిని చదివిచూచి "ఇవే మీ సూచనలైతే మీరెందుకు రావడం? వృధాశ్రమ. మీ సూచనలన్నీ యివేనా? ఇంకేమైనా వున్నాయా? మీ సూచనలింతే అయితే తిరుగు విమానానికే మీరింటికి వెళ్ళడం వుత్తమం" అన్నాను.

క్రిప్సు నా సలహాగురించి ఆలోచిస్తా నన్నారు" అంటూ గాంధీజీ చెప్పారు.

"క్రిప్సు సూచనలగురించి మీ విమర్శ యేమిటి? బ్రిటిష్ కామన్వెల్త్ లో నుంచి విడివడే హక్కుతో మీకు క్రిప్సు సూచనలు అధినివేశ ప్రతిపత్తి ని వాగ్దానం చేయలేదా ?" అని ప్రశ్నించాను.

(క్రిప్స్)

"సి. యఫ్. ఆండ్రూస్ క్రీస్తుయొక్క విశ్వసనీయమైన బంటు అని మా అందరి విశ్వాసం.' అధినివేశ ప్రతిపత్తి భారతదేశానికి పనికి రాదని ఆయన యెప్పుడూ అంటూండేవాడు. అధినివేశ ప్రతిపత్తిగల యితర దేశాలకు బ్రిటన్‌తోవున్న సంబంధం మాకు లేదు. నేటి అధినివేశ ప్రతిపత్తి అనుభవించే దేశాలన్నీ తెల్లవారి దేశాలే. ఆ దేశాలలోని ప్రజలు చాల వరకు బ్రిటన్‌నుంచి వలసపోయి ఆ దేశాలలో నివాస మేర్పరచుకున్న వారు, వారి సంతతి వారూన్నూ. బ్రిటను మాకు యే ప్రతిపత్తిగాని యివ్వాలన్నకోర్కె మాకు లేదు. ఏ ప్రతిపత్తిగాని బ్రిటన్ ఇవ్వడం, మేము పుచ్చుకోవడం అనే వుంటే, మాకు స్వాతంత్ర్యం లేదనే దాని అర్థం. క్రిప్సు సూచనల్లో బ్రిటన్‌నుంచి విడివడడానికి హక్కు యివ్వబడింది. కాని అందులో ఎన్నో లోపాలున్నాయి. క్రిప్సు సూచనల్లో గొప్ప లోటు సంస్థానాధీశులకు సంబంధించినది. బ్రిటిష్‌వారి లాభంకోసం, వారి సౌకర్యం కోసం యెన్నడో బలవంతాన సంస్థానాధిపతులను వొప్పించి చేసుకున్న వొడంబడికలను యిప్పుడు నిలబెట్టాలంటారు, బికనీర్ మహారాజా— ఆయనేమిటి, యే మహారాజాగాని—బ్రిటిష్‌వారు యీ దేశానికి రాక

ముందు యీ దేశంలో కొంతభాగాన్ని పాలించేవాడే. అప్పట్లో. యిప్పటికన్నా ఎంతో యెక్కువ అధికారం వారికి వుండేది. క్రిప్సు సూచనలలోని రెండవలోపం పాకిస్థాన్‌ను గుర్తించడం. హిందూ—ముస్లిం విభేదాలు బ్రిటిష్ పరిపాలనవల్ల తీవ్రమైనాయి. క్రిప్సు సూచనలమూలంగా యీ వ్యత్యాసాలకు మితిలేని దోహద మివ్వబడింది. 1909 లో మింటో ప్రభువు రాజప్రతినిధిగా వున్నాడు. ఆయనే మతాన్నిబట్టి ఎన్నికలన్న విష బీజాన్ని నాటాడు. మహమ్మదీయులు మహమ్మదీయుణ్ణే ఎన్నుకోవాలి, హిందువులు హిందువునే యెన్నుకోవాలి అన్నది అప్పటినుంచి అలవాటైంది. రెండు మతాలవారిని వేరుపరచాలని బ్రిటిష్‌వారు నేటికీ ప్రయత్నిస్తూనే వున్నారు. అధికారం చెలాయించడంలో, కర్జన్ ప్రభువు అతి సమర్థుడు. ఛెమ్స్‌ఫర్డ్, ఇర్విన్, లిన్‌లిత్‌గో ప్రభువులను నేను స్వయంగా యెరుగుదును. కాని కర్జన్ ప్రభువును నేను స్వయంగా యెరుగను. ఆయన్ని యెప్పుడూ కలుసుకోలేదు. కాని ఆయన మనిషికొకమాట చెప్పేవాడుట. సర్ శామ్యూల్‌హోర్ వంటి వారినైతే నమ్మవచ్చు. ఆయనతో మాట్లాడేటప్పుడు యెవరితో మాట్లాడుతున్నామో యెరుగుదుం గనుక జాగ్రత్తగా వుండవచ్చు. ఆయన ఆశయాలేమిటో, ఆయన యెంతటివాడో తెలుసుకోవచ్చు. కానీ, కర్జన్ ప్రభువును అర్థంచేసుకోవడం అసాధ్యం. కర్జన్ ప్రభువు అమలులోకి తెచ్చిన బెంగాలు విభజన అత్యవసరమైనది. పరిపాలనరీత్యా సహజమైనదీనూ. వాంఛించ తగిన మార్పుకూడాను. కాని యీ విభజనకు ఆయన మతాన్ని ఆధారంచేసుకున్నాడు. క్రిప్సుకూడా తన సూచనల్లో అదే మార్గాన్ని అనుసరించాడు. ఇదే క్రిప్సు సూచనల్లోని రెండవలోపం. బ్రిటిష్‌వారు యిక్కడ వున్నంతవరకు ఈ దేశప్రజల్లో పక్యత కుదరదు'' అన్నారు గాంధీజీ.

"సరే! క్రిప్సు సూచనల్లో యుద్ధానంతర ప స్థితులను గురించిన

షరతులు మీకు నచ్చలేదు. కాని, ప్రస్తుతం, తక్షణం జరిగే మార్పులలో మీకేవీ నచ్చలేదా ? భవిష్యత్తు సంగతి అలా వుండనివ్వండి. ప్రస్తుతం కలిగే మార్పుల్లో మీ ప్రజకు పరిపాలనా దక్షతను కల్పించి, ముమ్మందు స్వాతంత్ర్యాన్ని జన్మహక్కుగా కోరడానికి తగిన శక్తిని మీ కిచ్చే అవకాశాలేవీ క్రిప్సు సూచనలవల్ల కలుగవా ?" అని ప్రశ్నించాను.

"క్రిప్సు సూచనలను మీరు సూచించిన దృష్టితోనే చూచాను. కాని ఆ సూచనలను చదివిచూచిన తర్వాత బ్రిటిష్‌వారితో సహకారానికి అవకాశం లేశమైనా లేదని ధృఢమైంది. ఈ సూచనల సంబంధంలో ముఖ్య సమస్య రక్షణ. యుద్ధకాలంలో ప్రభుత్వంయొక్క ప్రధమ కర్తవ్యం, ముఖ్యబాధ్యత రక్షణే. యుద్ధక్రమంతో జోక్యం కలుగజేసుకోడం నాకిష్టం లేదు. దేశరక్షణ విషయమైన తీర్మానాలు చేయడానికి తగిన నిపుణుణ్ణికాను నేను. కాని మీ అధ్యక్షుడు రూస్‌వెల్ట్‌కుకూడా అందుకు తగిన సమర్థత లేదు'' అంటూ గాంధీజీ వొక్కక్షణం ఆగారు. నేను అమెరికావాణ్ణి గనుక రూజ్‌వెల్టు విషయం మాట్లాడితే యేమన్నా అనుకుంటాననుకున్నారేమో ! మాట మార్చారు—"చర్చిల్‌ను వుదాహరణంగా తీసుకుందాం" అన్నారు గాంధీజీ. ఆయన శంకించడం గ్రహించాను.

''ఏం ! రూజ్‌వెల్టునే వుదాహరణగా తీసుకుందాం. మీ భావం నాకర్థమైంది" అన్నాను.

"నాభావం యిది. ప్రజాబాహుళ్యానికి సైన్యానికున్నంత తరిఫీదు, నిపుణత, సైనిక చతురత లేకున్నా, యుద్ధకాలంలో సైన్యం ప్రజాధికారానికి లొంగివుండాలి. రంగూన్‌లోని బంగారపు పెగోడా (బౌద్ధ దేవాలయం) జపాన్ విమానాలకు మార్గదర్శిగా వుంది గనుక ఆ బంగారు గోపురాన్ని ధ్వంసం చేస్తామని బ్రిటిష్‌వారంటే, "మీరు దానిని ధ్వంసంచేయడానికి

వీల్లేదు. దానిని ధ్వంసంచేస్తే బర్మా ప్రజల ఆత్మశక్తిని ధ్వంసంచేసినవా రౌతారు. అందుచేత మీ యిష్టానుసారం చేయడానికి వీల్లేదు" అని నేనం టాను. బ్రిటిష్‌వారువచ్చి "ఈ రైతులు యీ గ్రామాన్ని యీవాళే ఖాళీ చేయాలి. మే మిక్కడ విమానాశ్రయాన్ని కట్టాలి" అని అంటే, "మీరు నిన్ననే యెందుకాలోచించుకోలేదీ విషయం! నిన్ననే ఆలోచించుకొని వుంటే యీ నిరుపేద రైతులు గ్రామం వదలి వెళ్ళడానికి కొంత వ్యవధి చిక్కేదికదా! వారువెళ్ళి కాపురముండడానికి తగిన చోటు చూచారా? ఇంత జనాన్ని యెక్కడకు వెళ్ళమంటారు? అని నా సవాలు" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఈ విషయాలను పరిష్కరించే అధికారం భారతీయులకు కావాలని మీరు కోరితే, జనరల్ వేవెల్ మిమ్మల్ని అపార్థం చేసుకోవచ్చు. యుద్ధ ప్రయత్నాలతో మీరు అనవసర జోక్యం కలుగజేసుకుంటున్నారని తలచవచ్చు'' నన్నాను.

చిరునవ్వు నవ్వి గాంధీజీ—"నిరుపయోగమైన పనులను యుద్ధ కాలంలో మా అధికారంలో వుంచుకోవచ్చని బ్రిటిష్‌వారు కరుణించారు. ఆ పనులలో మచ్చుకు కొన్నిటిని గమనించండి—సైనికులకై పూటకూలిండ్లు, కాఫీ హోటళ్ళు వీటిని నడపడం, యుద్ధప్రయత్నంలో ప్రభుత్వానికవసరమైన ముద్రణ విషయాలను సాగించడమూనూ. నేను సైనిక నిపుణుణ్ణి కాకున్నా యుద్ధంలో దిగ్విజయం చేకూరడానికి సాయపడే కార్యాలెన్నో చేయగలను. మా సాయం పొందివుంటే దూరప్రాచ్యంలో బ్రిటిష్ వారికిన్ని అపజయాలు కలిగేవి కావేమో?" అన్నారు.

"అంటే, మీరు రక్షణ కెక్కువ ప్రాముఖ్యత యిచ్చారన్నమాట?" అని ప్రశ్నించాను.

గాంధీజీ అవునన్నారు. "నెహ్రూ మొదలైన యితర కాంగ్రెస్ నాయకులు యిదే దృష్టి నవలంబించారా?" అని ప్రశ్నించాను.

"అహా! అందరూ యీ దృష్టి నవలంబించారనే నా నమ్మకం. నెహ్రూ, కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు మౌలానా అబ్దుల్‌కలామ్ ఆజాద్ వీరి యిద్దరి వైఖరికూడా యిదే" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఇంతకూ క్రిప్సు సూచనల్లో, మొత్తంమీద, మీకు మంచియేమీ కనబడలేదన్నమాట!'' అని అడిగాను.

"నాకు చాల సంతోషం—మీరు స్పష్టమైన యీ సూటి ప్రశ్నకు జవాబడగడం. లేనేలేదు—క్రిప్సు సూచనల్లో మంచి ఏమీ అగుపడలేదు" అని గాంధీజీ జవాబిచ్చారు.

''ఈ విషయం (ఆయన సూచనల్లో మంచియేదీ లేదని) క్రిప్సుతో చెప్పారా?'' అని అడిగాను.

"అహా! చెప్పకేం! ఆయనతో మరెన్నో విషయాలు చెప్పాను. మీరు రష్యాలో మహత్తరకార్యం సాధించారు...." అని ఇంకా యేమిటో అనబోతున్నారు గాంధీజీ. నేను అడ్డంవచ్చి—

''మీరామాటెందుకన్నారు—రష్యాను యుద్ధంలోకి దింపింది సర్ స్టాఫర్డ్ క్రిప్సుగాదు. రష్యాను యుద్ధంలోకి లాగింది మరో పెద్దమనిషి. అడోల్ఫ్ హిట్లరనే ఆయన" అన్నాను.

నా మాటలకు గాంధీజీ నవ్వారు, అక్కడవున్నవారంతా గూడా నవ్వారు. "కాని, నేనూ, మా దేశంలో లక్షలాది ప్రజా రష్యాను యుద్ధంలోకి దించిన మహత్తర కార్యాన్ని క్రిప్సే సాధించాడని అనుకుంటున్నాం" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీరామాట లన్నప్పుడు (తను నిర్వహించని ఘనకార్యాన్ని తన కాపాదించినందుకు) క్రిప్సు కాదనలేదా ?" అని మళ్లీ అడిగాను.

"లేదు. కాదనలేదు. ఆ పొగడ్తను స్వీకరించాడాయన. రష్యాపై జర్మనీ దండెత్తకముందు స్టాలిన్, బ్రిటిష్ సహాయం కోరాదనుకున్నాం మేము" అంటూ గాంధీజీ నవ్వారు.

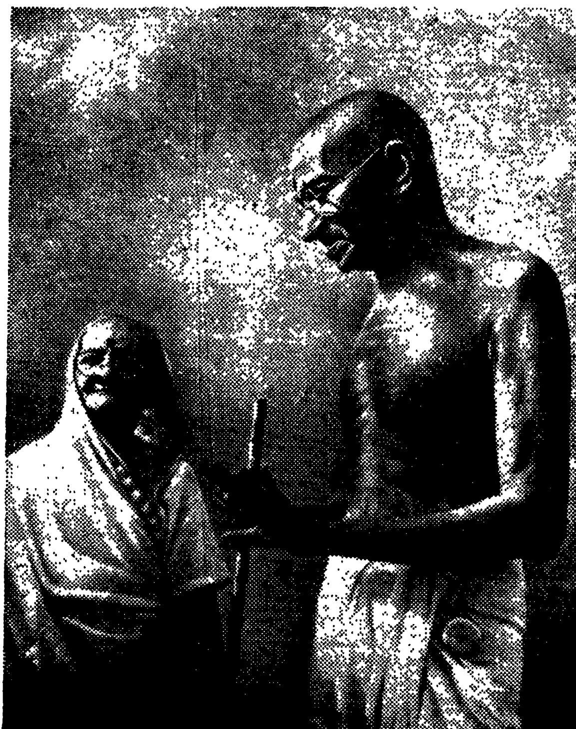
"మీరు పొరబడ్డారు. రష్యాపై జర్మనీ దండెత్తిన తర్వాత, అమెరికా, బ్రిటన్లనుంచి రష్యాకు క్రమేణా హెచ్చుసాయం లభిస్తూవున్నది. కాని అంతకుముందు, హిట్లరుకు భయపడి స్టాలిన్ బ్రిటన్‌పట్ల, క్రిప్సు పట్ల అణుమాత్రమైనా స్నేహభావం చూపలేక పోయాడు" అని సమాధాన మిచ్చాను.

"ఏలాగైతేనేం ! ఇక్కడకూడా వొక మహత్తర కార్యాన్ని చేయమని నేను క్రిప్సును కోరాను. కాని ఆ కార్య సాధన ఆయనశక్తిలో లేక పోయింది" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఇంగ్లండులో భారతీయ సమస్యనుగురించి ప్రజాందోళన హెచ్చుగా వుంది. గడచిన వేసవిలో నేను ఇంగ్లండువెళ్ళి తొమ్మిదివారాలు వున్నాను. ఈ యుద్ధానికి పూర్వం బ్రిటన్ని పరిపాలిస్తూవచ్చిన తరహా మనుష్యులు యీ యుద్ధానంతరం తమ దేశంలో అధికారానికి రాకుండా చేయాలని ఆంగ్లేయులు నిశ్చయించుకున్నారు. ఈ ప్రజాందోళనకు క్రిప్సు నాయకుడు కావచ్చు. క్రిప్సు మంత్రి పదవికి రావడం గొప్ప ఆశాసూచకం" అన్నాను.

"ఔను. ఆశాసూచకం మాత్రమేగాదు; ఆశాభంగంకూడాను. ఆయన అధికారానికి రావడం గొప్ప ఆశాభంగం కల్గించినది. గొప్ప రాజకీయ వేత్తకు వుండవలసిన గుణాలు క్రిప్సుకున్నవా అని నా సందేహం ! భారత దేశంమీద కొంత అభిమానం కలిగి, జవహర్‌లాల్‌కు మిత్రుడైన వ్యక్తి యీ సూచనలను మోసుకవచ్చాడంటే, యింతకంటే ఆశాభంగం వేరే

యేముంది మాకు'' అని అన్నారు గాంధీజీ. ఏదో ఆలోచిస్తూన్నారు. బహుశ నాకు నియమించిన గంట సమయం గడిచిందని కావోసు! ఒక నిమిష మాలోచించి గాంధీజీ "సాంకే ప్రభువు వొకమారు నాకు సలహా

యిచ్చాడు. నా ఆరోగ్యాన్ని జాగ్రత్తగా కాపాడుకోమన్నాడు. 'నా ఆరోగ్యాన్ని నేను కాపాడుకోకుంటే యింత వృద్ధవయస్సువరకు జీవించే వాణ్ణేనా?' అని ఆయనకు జవాబిచ్చాను. నా ఆరోగ్యాన్ని జాగ్రత్తగా రక్షించుకోడం నాలో ఒక గొప్పలోపం'' అన్నారు.

"మీరు యేలోపమూ లేని పరిపూర్ణులని తలచానే!" అన్నాను.

నవ్వుతూ గాంధీజీ యిలాన్నారు—"నాలో అనేక లోపాలున్నాయి. నేను చాలా అపరిపూర్ణుణ్ణి. మీరు వెళ్ళేలోగా నా తప్పులను,—ఓ వంద తప్పులను. మీరు కనిపెట్టగలరు! మీరు కనిపెట్టలేకున్నా మీరు నా లోటుపాట్లను గ్రహించడానికి నేను సాయపడ్తాను."

గాంధీజీ నడుమునుంచి ఒక గొలుసు వేలాడుతూవుంది. ఆ గొలుసు కొసను పెద్ద జేబు గడియారం వుంది. ఆ గడియారాన్ని చూస్తూ "మీతో ఒక గంట గడిపాను" అన్నారు. ఆమాటల అర్థంగ్రహించి, లేచి, నమస్కరించి వెళ్ళాను.

5

మేము మాట్లాడుతూన్న గంటసేపట్లో మహమ్మదీయ స్త్రీ వొకామె చాల ముసలామె, పళ్ళులేవు, వొకమారువచ్చి గాంధీజీ రొమ్ముమీదనున్న తడిబట్టను మార్చి వెళ్ళింది. తన తలపైనున్న తడి రుమాలును గాంధీజీ అనేకమార్లు తీసి పక్కనున్న లోటాలోని నీళ్ళలోముంచి, పిండి, మళ్ళీ తలమీద కప్పుకున్నారు. తలమీదనుంచి గాంధీజీ రుమాలు తీసినప్పుడల్లా ఆయన ముఖాన్ని విశదంగా చూడగలిగాను. ఆయన పై పెదవిని, తెల్లబారిన, కురుచ మీసాలున్నాయి. పై పెదవి వెడల్పాటిదికాదు. అందుకనే ముక్కు పెదవిని అందుకున్నట్లుంటుంది. ఆయన క్రిందిపెదవి అతి చురుకైనదిగా కన్పడింది. మృదువైన కండ్లు, పెద్ద తల, విశాలములైన చెవులు నిజంలో గాంధీజీ వో వింతమనిషే.

నేను అతిథిగృహానికెళ్ళిన కాస్సేపటికి ఆచార్య నరేంద్రదేవ్, ఆశ్రమవాసి మరొకరు వచ్చారు. వారు ఇండియా, రష్యా, యుద్ధం మొదలైన విషయాలను నాతో చర్చించను వచ్చారు. వారు యిద్దరూ పూర్తిగా

బ్రిటిష్ ద్వేషులు. తాము బ్రిటిష్ వ్యతిరేకులైనందుకు చింతిస్తున్నామన్నారు దేవ్‌గారు. ఇంగ్లండు చేతుల్లో తమదేశంపడ్డ అష్టకష్టాలనుబట్టి తాము ఇంగ్లండును ద్వేషించక తప్పిందికాదన్నారు.

గాంధీజీకీ నాకు జరిగిన సంభాషణను తూ. చ. వ్రాతమూలంగా ఉంచాలనుకున్నాను. దేవ్‌గారు, ఆయన మిత్రుడు వెళ్ళిపోగానే మా సంభాషణను జ్ఞప్తికితెచ్చుకొని టైపుచేయ మొదలుబెట్టాను. ఐదు నిమిషాలలో అలిసి పోయాను. దేహమంతా చెమటపోసింది. నా స్నానపు గదిలోకి వెళ్ళి మరోమారు మునిగి వసారాలో కూర్చొని టైపుచేస్తూ వచ్చాను.

నా బసముందు ఒకామెవస్తూ, పోతూండడం గమనించాను. ఆ జూన్‌నెల ఎండలో ఆమె చెప్పులులేకుండా నడుస్తూంది. నీలిరంగు పమిట, పసుపుపచ్చ చీర, ఆ చీరకొంగును వీపుపైకి త్రిప్పి తలమీద చుట్ట కుదురుగా పెట్టింది. ఈ పసుపుముద్ద చీరకు, యెర్రని అంచుండడం వల్ల ఆమెవచ్చి, వెళ్ళినప్పుడల్లా, టైప్‌రైటర్‌మీద దృష్టి ఉన్ననాకు, ముందేదో జ్వాల మెరిసినట్లనిపించింది. ఎర్రని మట్టికడవతో నీళ్ళు నెత్తిని మోసుకొచ్చి నా బసకు ఎదురింట్లో పోసి వస్తూంది. ఆమెచేతుల వొకే వొక యిత్తడి కడియముంది. ఆమె యెదటింట్లో కెళ్లేప్పుడు నిండుకడవను నెత్తిన పెట్టుకొనెళ్ళేది. బయటికి వచ్చేప్పుడు కడవను చంకన బెట్టు కొచ్చేది. ఈవిధంగా గంటలాది, ఆ మండుటెండలో, ఆ యిల్లాలు నీళ్ళు మోస్తూనే వుంది. పొడవైన గొట్టం తగిలించి బావిలో పంపు (మర) పెడ్తే ఆమెకష్టం తప్పేది.

అలసిపోయేవరకు టైపుచేశాను. తర్వాత కుర్షిద్‌తో మాట్లాడుతూ ప్రొద్దుపుచ్చాను. రాత్రి భోజనం సాయంత్రానికే సిద్ధమౌతుంది. సాయంత్రం ఐదుగంటలైంది. గంట కొట్టారు. అందరమూ భోజనశాలలో కలిసాం.

యథాప్రకారం ప్రార్థనానంతరం భోజనంచేస్తూన్నాం. ఆశ్రమవాసి వొకా యన గాంధీజీ పక్కన కూర్చుని భోజనంచేస్తూన్నాడు. ఆయన గాంధీ జీతో హిందూస్థానీలో మాట్లాడుతూన్నాడు. తన సంభాషణలో అతనొక ఆంగ్లపదాన్ని వాడాడు. అంతట నేను "ఇండియాకువచ్చిన మరునాడే నేను ఢిల్లీనగరంలో జరిగిన కాంగ్రెస్ బహిరంగ సభకు వెళ్ళాను. ఆ సభలో శ్రీమతి అరుణ ఆసఫల్లీగారు మాట్లాడారు. (ఆమెభర్త డాక్టర్ ఆసఫల్లీ మహమ్మదీయుడు. అఖిల భారత కాంగ్రెస్ కార్యనిర్వాహక సభలో సభ్యుడు. ఆమె హిందూ యువతి) ఆమె హిందూస్థానీలో మాట్లా డినా అనేక ఆంగ్లపదాల నుపయోగించింది" అని ఆ పదాలను చెప్పాను. గాంధీజీ ఆ పదాలను విని ఆనందించారు. నా ప్రక్కన కూర్చున్నాయన తాము అందరకూ పరిచయమైన మరో ఆంగ్లపదముందన్నాడు— "విద్యార్థి గూఢచారులు" అన్నాడు. విశ్వవిద్యాలయాల్లోని విద్యార్థులను గమనించడానికి, వారి చర్యల ఆచూకీ తెలుసుకోడానికి బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం విద్యార్థులనే గూఢచారులుగా నియోగిస్తూందన్నాడు. గాంధీజీ యీ మాట విని "నేను బ్రిటిష్ పరిపాలన కారోపణచేసే దోషాల్లో యిది వొకటి" అన్నారు.

సోవియట్ రష్యాలోని హింస—దౌర్జన్యాల గురించి గాంధీజీ అడిగారు. రష్యాలోని నా స్వానుభవాన్నుంచి కొన్ని దృష్టాంతాలు తెల్పాను. "మీరుచెప్పే విషయాలనుబట్టి చూస్తే ఇంగ్లండు, అమెరికా యీ రెండుమాత్రమేనా ప్రపంచంలో ప్రజాస్వామ్యాలు" అన్నారు గాంధీజీ, వ్యంగ్యంగా.

"ఔను. ఈ యుద్ధ సమయంలోకూడా ప్రజాస్వామ్య పద్ధతులను ఇంగ్లండు విజాయితీన అనుసరిస్తూండడంచూస్తే ఆశ్చర్యంవేస్తుంది. స్వీడన్ కూడా యీ రకానికి చెందిందే" అన్నాను.

"ఔను" అన్నారు అపహాస్యంగా, గాంధీజీ.

"స్విడ్జర్లాండు, కనడా, ఆస్ట్రేలియా మొదలైన బ్రిటిష్ డొమినియన్లు (అధినివేశ రాజ్యాలు) గూడా ప్రజాస్వామ్యాలే'' అన్నాను.

"ఔను. ఇవన్నీ ప్రజాస్వామ్యాలే. కాని తెల్లవారి ప్రజాస్వామ్యాలు. వీటి ప్రజాస్వామ్యత నాకు తెలుసు. నేను దక్షిణాఫ్రికాలో కొంత కాలం వున్నాను'' అని అంటూ గాంధీజీ తిన నారంభించారు.

6

భోజనా నంతరం నా బసకు చేరాను. స్నానంచేసి అరుంపావుకు మళ్ళీ గాంధీజీ యింటికి వెళ్ళాను. ఒక నిమిషం గుమ్మంలో ఆగాను. గాంధీజీ బయటికి వచ్చారు. ఆయన వెదురు కర్ర నొకదానిని చేతికి వూతగా తీసుకొని వచ్చారు. గాంధీజీ వైద్యుడు డాక్టర్ దాస్‌గారు, మరి కొందరు ఆశ్రమవాసులు (స్త్రీ, పురుషులు) మావెంట షికారు వచ్చారు. గాంధీజీ తనకు యిటూ అటూ వున్న యిద్దరుస్త్రీల భుజాలమీద చేతులు వేసి నడవ నారంభించారు. గాంధీజీని దర్శించడానికి కొందరు యువకులు దగ్గరిగ్రామంనుంచి వచ్చి మా బాటకు ఒకప్రక్కన నుంచున్నారు. వారి ముఖాల్లో భయం, భక్తి రెండూ దాగివున్నాయి. మేము సమీపించగానే వారు చేతులు జోడించి, నడుమువరకు శరీరమువంచి గాంధీజీకి నమస్కరించారు. గాంధీజీ వారితో యేదో అన్నారు. వారు, ఆయన, కూడావున్న వారందరూ నవ్వారు. సేవా గ్రామం పక్కన దుక్కి భూములున్నాయి. ఆ భూములను చుట్టివస్తూన్న డొంక బాటన నడిచాం. నా ప్రశ్నలు ప్రారంభించమన్న సూచనగా "మరేమన్నా విశేషం" అన్నారు గాంధీజీ.

"ప్రథమ ప్రపంచయుద్ధంలో (1914-18) బ్రిటిష్ సైన్యానికి సైని

కులను చేర్చడానికి మీరు సాయపడ్డారు. ఈ యుద్ధారంభంలో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వానికి యేవిధమైన తొందరా కలిగించవన్నారు. ఇప్పుడు మీదృష్టి మారింది. ఎందువల్ల ? ఈ మార్పు కలగడానికి కారణం ?" అని ప్రశ్నించాను.

"మొదటి ప్రపంచయుద్ధ సమయానికి నేను కొత్తగా దక్షిణాఫ్రికా నుంచి తిరిగివచ్చినవాణ్ణి. దేశంలో నాస్థాన మేమిటో నాకే తెలీదు. నా బల మెంతో నే నెరుగను. అంటే నాకప్పుడు అహింసా తత్వంలో నమ్మకం లేదనిగాదు. అహింసాతత్వంకూడా పరిస్థితులనుబట్టి పరిణామం చెందాలి. అందువల్ల అప్పట్లో నా స్థితియేమిటో నాకే యెరుకపడలేదు. ఈ రెండు ప్రపంచయుద్ధాల మధ్యకాలంలో అనేక అనుభవాలు కలిగాయి. ఇన్ని అనుభవాలైగూడా 1939 సెప్టెంబరులో వైస్రాయితో సంప్రదించిన తరువాత కాంగ్రెసు ఉద్యమం యీ యుద్ధ ప్రయత్నాల కడ్డురాదని ప్రకటించాను. కాని, కాంగ్రెసంటే నేను కాదుగా ! నిజంలో నేను కాంగ్రెసు సభ్యుడను కాను. కాంగ్రెసు, నాకంటే హెచ్చుగా, యుద్ధవ్యతిరేకి. బ్రిటిష్ ద్వేషి కూడాను. కాంగ్రెస్ యీ యుద్ధయత్నాలకు అడ్డుపడాలని వాంఛించి నప్పుడు, ఆ కోర్కెలను నేను యెంతో అణచిపెట్టవలసి వచ్చింది. ఇప్పటికి నాకు నేను కొన్ని తీర్మానాలు చేసుకున్నాను. బ్రిటిష్‌వారిని అగౌరవ పరచాలన్న కోర్కె నాకు లేదు. కాని బ్రిటిష్‌వారు మాదేశం వదలి వెళ్ళాలి. బ్రిటిష్‌వారు జపాన్‌వారికన్నా అతినీచులనను" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీరన్నదానికి విరుద్ధమేమో ! జపాన్‌వారు ఇంగ్లీషువారికన్నా అతినీచులుగారా ?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఆమాట నేననను. ఒక యజమానిని వెళ్లగొట్టి మరోయజమానిని మా నెత్తి కెక్కించుకొనడం నాకిష్టంలేదు. ఇంగ్లండు తనంతట తాను

—ఇతరులు బుద్ధిచెప్పకముందే—సక్రమ పద్ధతిని తన అధికారాన్ని మాదేశంనుంచి వుపసంహరించుకుంటే నైతికంగా చాలా లాభం పొంద గలదు" అన్నారు గాంధీజీ.

అప్పటికింకా ఎండ తీక్ష్ణంగానేవుంది. మేము వడివడిగా నడూస్తూన్నాం. బెంగాల్, తదితర ప్రాంతాల్లో బ్రిటిష్‌వారు చేసిన ఘోర కృత్యాల గురించి గాంధీజీమాట్లాడుతూనే వున్నారు.

"ఈరోజు నాకు కొన్ని ఉత్తరాలు వచ్చినాయి. విమానాశ్రయాలు కట్టడానికని పల్లీయులను, ముందు హెచ్చరిక యివ్వకుండా,—ఖాళీచేయనుతగిన వ్యవధినివ్వకుండా, వారి యిండ్లనుంచి ప్రభుత్వం వెడల తరుమూతుందని మిత్రులు వ్రాశారు. నిలువ నీడైనాలేని ఆప్రజలకు ప్రభుత్వం ద్రవ్యసాహాయమైనా చేయడంలేదట. ప్రభుత్వం సాగిస్తూన్న జులుం, యీ దౌర్జన్యం యుద్ధప్రయత్నాలకు సాయపడినట్లు కనుపించినా యివే నిజంలో యుద్ధప్రయత్నాలకడ్డంకులు. బ్రిటన్, ఇండియాను వదలనిది యీ యుద్ధాన్ని జయించలేదన్న నమ్మకం నాలో నాటుకుపోయింది. నానాటికి యీ నమ్మకంవేళ్లు పారిపోతూవుంది నాలో" నన్నారు గాంధీజీ.

షికారునుంచి మేముగాంధీజీయింటికి వొచ్చేప్పటికి చీకటి పడ్డది. గాంధీజీ వచ్చిరావటంతోనే యింటిముందరి అంగణంలోవున్న బల్లమీద పరున్నారు. నన్ను, మరోబల్లచూపి, కూర్చోమన్నారు. గాంధీజీ రొమ్ము మీద కప్పుకోడానికి పొడిగుడ్డను మహమ్మదీయస్త్రీ తెచ్చియిచ్చింది. ఆమె ఆయన పాదాలు తుడిచింది.

"ఇండియాను పరిపాలించడంలో ఇంగ్లండు యెన్నోపొరబాట్లు చేసి వుండవచ్చు. అప్పుడప్పుడు ఘోరకృత్యాలు చేసియుండవొచ్చు. కాని

విదేశనిరంకుశ ప్రభుత్వమేదైనా ఇండియాను జయించితే మీ దేశంగతి అధోగతి అవుతుంది" అంటూ మా సంభాషణను మళ్లీ ప్రారంభించాను.

గద్గదస్వరంతో గాంధీజీ మొదలుబెట్టారు — "బ్రిటిష్‌వారు యెలాంటి పైశాచిక కృత్యాలు చేశారో మీరెరుగరు. నేను ప్రజలకంటే చాలా మితవాదిని. కొందరు భారతీయులు బ్రిటన్‌పట్లగల అపరిమిత ద్వేషంకారణంగా జపాన్ విజయాన్ని నిరసించరని నా నమ్మకం".

గాంధీజీలేచారు. ఆయన లేవడంచూచి "నాకూ ప్రొద్దైంది. సెలవా ?" అన్నాను. "మీరు వెళ్లడానికి వీల్లేదు. ప్రార్థనకు వొచ్చి వెళ్లాలి" అన్నారుగాంధీజీ. గాఢాంధకారం. గాంధీజీ ముందునడుస్తూన్నారు. ఆయన వెంబడేనేనూ వెళ్లాను. ఆయన ఇంటికి యేభైగజాలముందు ఖాళీస్థలంలో ఆశ్రమవాసులంతాచేరారు. మొత్తం డెభ్భైమంది వుంటారు.

అందరూ తెల్లఖద్దరు బట్టలనే ధరించారు. అందరూ నేలమీద కూర్చొన్నారు. అంగణానికి వొక వైపుస్త్రీలు, ఇరువైపుల పురుషులు కూర్చున్నారు. "మీరు నేలమీద కూర్చోగలరా? పిషర్‌గారూ"అని గాంధీజీ అడిగారు. గాంధీజీ పక్కనే నేను కూర్చున్నాను. ముస్లింస్త్రీ గాంధీజీ వెనుకకూర్చొని ఆయనకు విసురుతూంది. ప్రార్థనాపరులు కొందరి చేతుల్లో లాందరలున్నాయి. ఈ లాందర్లకు ఒకవైపు కాగిత మంటించారు. ఎ. ఆర్. పి. నిబంధనల ననుసరించికాదు ; ఎదుటకూర్చున్నవారి కండ్లు కుట్టకుండా వుండగలందులకు, వెలుతురును మరుగపరచనే కాగితమంటించారు. అలాంటి లాందరొకటి గాంధీజీపక్కనే వుంది.

గాంధీజీ యేదో వొక శ్లోకాన్నిపఠించనారంభించడంతో ప్రార్థన ప్రారంభమైంది. అందరూ గాంధీజీతోపాటు శ్లోకాన్ని పఠించారు. గాంధీజీగొంతు విస్పష్టంగా వినబడ్డది. శ్లోకానంతర మొకాయన పాట

పాడారు. ఆ పాటకు తగినట్లు మరొకాయన తాళం వేశారు. ఈ సంగీతం నా చెవులకు కొంత చైనా, కొంత అరేబియా సంగీతంలా వుంది. అందరూ గొంతెత్తిపాడారు. తర్వాత గాంధీజీ ఒక లావు పుస్తకంనుంచి —హిందూపురాణమనుకుంటాను—ఏదో చదివారు. శాంతిః, శాంతిః. శాంతిః అన్నమాటలతో ప్రార్థన ముగిసింది.

7

నేను బసకు వెళ్లి పడుకునేటప్పటికి వెన్నెలవచ్చింది. బట్టబయలున పరున్నాను। సుఖంగా నిద్రపోయాను. ప్రొద్దున నాలుగింటికే లేచాను, రాత్రి నులకమంచంమీద పరున్నాను. చల్లనిగాలి. నా పొరుగింట డాక్టర్ దాస్‌గారు నివాసమున్నారు. ప్రొద్దున ఆరుంపావుకు డాక్టర్ దాస్‌గారు వచ్చి గాంధీగారు అలసివున్నారని, ఆ వుదయం షికారువెళ్లరని చెప్పారు. బిస్కత్తులు, వెన్న, తేనె, మామిడిపండ్లు కుర్షీద్ తెచ్చి యిచ్చింది. నేను తింటూన్నప్పుడు చీమలు, ఈగలు చుట్టుకున్నై. వాటి పోరుపడలేకనా అన్నట్లు అతిత్వరగా ఫలహారంచేశాను. తర్వాత సైపుచేయ మొదలుబెట్టాను. రష్యానుగురించి మాట్లాడ్డానికి దేవ్, ఆర్య నాయకంగార్లు వచ్చారు. ఆర్యనాయకంగారు విద్యావిషయాల్లో కాంగ్రెసుకు సలహాయిస్తారు. ఈయన సింహళద్వీపీయుడు. టైపుచేయడం ఆపి "స్వాతంత్ర్యం వచ్చినంతమాత్రాన మీరు సుఖపడతారనుకోను. స్వాతంత్ర్య సంపాదనానంతరం మీ క్లిష్టసమస్యలన్నీవాటి నిజస్వరూపాన బయటబడతవని నా అభిప్రాయం"అన్నాను. కుర్షీద్ తన పూర్వపు వాద నను "భారతదేశం ఫాసిస్టుదేశంగా మారినా ఫరవాలేదు. స్వాతంత్ర్యం అత్యవసరం"అని మరీనొక్కిచెప్పింది.

"నేహ్రూ మొదలైన అతివాదుల బలవంతంమీద ఇటీవల

కాంగ్రెస్ సాంఘిక, ఆర్థిక సమస్యలపట్ల యెక్కువ శ్రద్ధవహించింది. సంఘసంస్కరణ కార్యక్రమాన్నొకదాన్ని కాంగ్రెస్ తయారుచేసింది. ఒక ప్రతిని వెతికియిస్తాను మీకు" అన్నారు దేవ్‌గారు.

పదకొండు గంటలకు భోజనం. నేను భోజనశాలకు వెళ్ళడానికి ఆలస్య మయింది. నేను వెళ్ళేప్పటికి గాంధీజీ కూర్చుని వున్నారు. నన్ను చూడగానే "రండి! లోపలికి రండి!" అన్నారు.

"తమ ఆరోగ్యం యెలావుంది?" అని గాంధీజీ నడిగాను.

"నేను చాల అలసిపోయాను. షికారుకు రాలేకున్నాను. మీరు ఒంటరిగా షికారువెళ్ళాలి. లేదా, యిక్కడి మిత్రుల నెవరినైనా తోడు తీసుకువెళ్ళాలి. వ్యాయామం అత్యవసరం" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీతో మాట్లాడడానికి అవకాశం దొరుకుతుందని షికారుకు వస్తున్నాను. లేకుంటే ఈ ఎండల్లో నేను షికారుకు వెళ్ళేవాణ్ణికాను" అన్నాను. గాంధీజీ నవ్వారు. తనకంచంలోనుంచి ఉడికిన ఉల్లిపాయను నాకందించారు. దాన్ని వద్దని, పచ్చి ఉల్లిపాయను తెమ్మన్నాను. పచ్చి ఉల్లిపాయ తినడంవల్ల జఠరాగ్ని అధికమౌతూంది. నేను మామిడిపండు తినడం ప్రారంభించగానే గాంధీజీ ఒక ఖద్దరు రుమాలు అందించారు.

8

మధ్యాహ్నం మూడుగంటలైంది. గాంధీజీతో సంప్రదించడానికి ఆయన యింటికెళ్ళాను. గాంధీజీకి వచ్చిన ఉత్తరాలకు దేశాయిగారు, మరోకార్యదర్శి ప్రత్యుత్తరాలు వ్రాస్తూన్నారు. అందరూ క్రింద కూర్చున్నారు. కుర్షీద్ పంకా లాగ నారంభించింది. ఈమారు గాంధీజీ గదిలో మరోచిత్రాన్ని చూచాను. ఆ గది మట్టిగోడమీద నొకదేవుని ఊరేగింపు

దృశ్యం రంగులతో చిత్రింపబడివుంది. గాంధీజీ అఘుకునేచోట గోడమీద నొక తాటిచెట్టు, దాని పైఎత్తున దేవనాగరిలిపిలో "ఓం"అని వ్రాయబడినాయి. "ఓం" అంటే దాని అర్థం యిది అని దేశాయిజీ వివరించి చెప్పారు. గాంధీజీ లోపలికివచ్చి, నాకు నమస్కరించి తన పరుపుమీద పరున్నారు. "మీ ప్రశ్నలవదలండి. పడుకున్నరీతిని జవాబిస్తాను" అన్నారు. ఆయన పొత్తికడుపుమీద కప్పడానికి బంకమట్టి పూసిన గుడ్డను ముస్లింస్త్రీ తెచ్చి యిచ్చింది. "ఈ మట్టి గుడ్డ నా భావిదశతో నన్ను కలుపుతుంది" అన్నారు గాంధీజీ. నేను బదులివ్వలేదు. ఒక్క క్షణమైన తర్వాత "మీరు గ్రహించి నట్లులేదే!" అన్నారు మళ్ళీ గాంధీజీ.

"గ్రహించకేం. మీరింకా యవ్వనంలోవున్నారని, ఇప్పుడే మట్టిలో కలిసే అవసరం లేదని అనుకున్నా" నన్నాను.

"ఏం! మీరూ, నేనూ, అందరమూను నేడో, సూరేండ్లకో మట్టిని కలిసిపోవలసిందేగా!....' అన్నారు గాంధీజీ.

"భావిదశనుగురించి ఏదో వొక సూచనను విన్నప్పుడు, ఆ సూచన అమలులోకివస్తే ఎలా వుంటుందా! అని వూహిస్తాను నేను. బ్రిటిష్‌వారు మీదేశంనుంచి వెళ్ళిపోవాలని మీరు కోరారుగదా! వారి నిష్క్రమణ క్రమేణా ఎలా జరగాలో చెప్పగలరా?" అని అడిగాను.

"మొదటివిషయం మా దేశంలోని సంస్థానా ధీశులది. వారికి స్వంత సైన్యాలున్నాయి. బ్రిటిష్‌వారు వెళ్ళిపోగానే సైన్యాలు చేతుల్లో వున్నాయి గనుక సంస్థానా ధీశులు కొంత అల్లరిచేయవచ్చు. బ్రిటిష్‌వారు వెళ్ళగానే దేశం శాంతియుతంగా వుంటుందని రూఢిగా చెప్పలేను. కొంత గందరగోళం జరగవచ్చు. అందుకనే బ్రిటిష్‌వారు ఒక క్రమపద్ధతిని అధి కారాన్ని వదలుకోవాలని, భారతదేశాన్ని దేవునిచేతుల్లోపెట్టి పోవాలని అంటున్నాను. నా మాటలు అసహజమని మీరనవచ్చు. అట్టి పరిస్థితిని మీరు

అరాచకమనే అనండి. కాని, అంతకుమించి యేమీకాదుగా! అటువంటి నికృష్ట పరిస్థితులు కలుగకుండా మేము ప్రయత్నిస్తాం. అరాచకం కలుగక పోవచ్చు" నన్నారు గాంధీజీ.

"బ్రిటిష్‌వారు వెళ్ళిన వెంటనే భారతీయులు తమ ప్రభుత్వాన్ని నెలకొల్పలేరా?" అని ప్రశ్నించాను.

"నెలకొల్పలేకేం. నెలకొల్పవచ్చు. కాని, మా దేశంలోని రాజకీయాల్లో మూడు భిన్నశక్తులున్నాయి—సంస్థానాధీశులు, ముస్లిములు, కాంగ్రెస్. ఈ శక్తులన్నీ ఏకమై, తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాటుచేయవచ్చు" నన్నారు గాంధీజీ.

"అధికారము, ఉద్యోగాలు ఏ తారతమ్య ప్రమాణాన్ని (నిష్పత్తిని) పంచడమౌతుంది?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఆ విషయం నాకు తెలియదు. ఈ మూడు శక్తుల్లో గొప్పది కాంగ్రెస్. కనుక కాంగ్రెస్ హెచ్చు అధికారాన్ని కోరవచ్చు. కాని, ఆ విషయాలన్నిటిని అందరికీ తృప్తికరంగా తీర్మానించడానికి వీలౌతుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

"బ్రిటిష్‌వారు మీదేశంనుంచి పూర్తిగా వెళ్ళిపోవడం సాధ్యం కాదనుకుంటా. అలా బ్రిటిష్‌వారు వెళ్ళిపోవడం మీదేశాన్ని జపాన్‌వారికి బహూకరించడమౌతుంది. ఇలాంటి సలహాను ఇంగ్లండు అంగీకరించదు. అమెరికా ఆమోదించదు. బ్రిటిష్‌వారు, మూటా ముల్లే కట్టుకొని తక్షణం దయచేయాలని మీరడగడం గొంతెమ్మ కోరికే. బ్రిటిష్‌వారు వారి సైన్యాలను వారు వెంటతీసుకొని వెళ్ళాలనా మీ కోరిక?" అని ప్రశ్నించాను.

రెండు నిమిషాలసేపు గాంధీజీ మౌనం వహించారు. గది అంతటా నిశ్శబ్దం స్పష్టంగా వినబడ్డది. "మీరు చెప్పింది సబబు! బ్రిటను, అమెరికా, మరి యితర దేశాలుకూడా మాదేశంలో తమ సైన్యాల్ని వుంచ

వచ్చు. ఈ దేశాన్ని తమ యుద్ధయత్నాలకు ఆధారభూమిగా చేసుకోవచ్చు. ఈ యుద్ధంలో జపాన్ గెలవ్వాలన్నకోర్కె నాకు లేదు. అక్షరాజ్యాలు గెలవాలన్నకోర్కె అంతకన్నా లేదు. కాని, భారతీయులు స్వతంత్రులుగా వుండా యీ యుద్ధంలో బ్రిటను జయించలేదనిమాత్రం నాకు స్థిరమైన నమ్మకం. బ్రిటన్ బలహీనమై వుంది. భారతదేశాన్ని పరిపాలిస్తూన్నంత వరకు బ్రిటన్ దోషియే" అన్నారు గాంధీజీ.

"మిత్రరాజ్యాలు ఇండియాను, తమ యుద్ధప్రయత్నాలకు ఆధారంగా చేసుకుంటే యెన్నో సమస్యలు తలచూపుతవి. సైన్యాలు గాలిలో కాపురం చేయవుగా! మిత్రరాజ్యాలకు రైలు రోడ్లు కావలసి వస్తవి'' అన్నాను.

"సరే! వారు రైలురోడ్ల నుపయోగించుకోవచ్చు. వారికి సరఫరాలు రావాలిగా! అందుకు రేవులు అవసరం. వాటిని వారి అజమాయిషీలో వుంచుకోవచ్చు. కాని, బొంబాయి, కలకత్తావంటి నగరాలలో బ్రిటిష్‌వారు మతకలహాలు లేవదీయలేరుగా! ఈ సమస్యలన్నిటి పరిష్కారానికీ సహకారం, సఖ్యత అవసరం" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఈ సహకారం తటస్థించడానికి—అవసరమైన షరుతులు, ఒక ఒడంబడికమూలంగా నిర్ణయింప బడవచ్చా?" అని అడిగాను.

"ఆహా! ఇంగ్లండుతో మేము లిఖితరూపంగా ఒడంబడిక కుదుర్చుకుంటాం.'' అన్నారు గాంధీజీ.

"లేక బ్రిటన్, అమెరికా మొదలైన దేశాలతోగూడా ఒడంబడికలు చేసుకుంటారా?" అని అడిగాను.

"ఔను" అన్నట్టుగా తలవూపారు గాంధీజీ.

"మీరింతవరకు ఈ విషయమెందుకు చెప్పలేదు? మీరు సహాయ నిరాకరణోద్యమాన్ని ప్రారంభింపనున్నారని విన్నప్పుడు నాకు యేవ

గింపు కల్గింది. నిజంచెప్తున్నాను మీతో. మీ ఉద్యమం యుద్ధప్రయత్నాలకు అడ్డమొస్తుందనుకున్నాను. యుద్ధాన్ని యెదుర్కోవాలి, పోట్లాడాలి, జయించాలి. లేకుంటే అక్షరాజ్యాలు జయిస్తవి. అక్షరాజ్యాలు జయిస్తే ప్రపంచం అంధకారమయం ఔతుంది. మిత్రరాజ్యాలు గెలిస్తే ప్రపంచాభివృద్ధికి అవకాశం వుంది" అన్నాను.

"ఆ విషయంలో మీతో నేను యేకీభవించలేను. బ్రిటన్ ఎక్కువ మోసంతోనే నేటికీ కాలం గడుపుతూంది. ముందెన్నడూ తానివ్వబోని వాటిని యిప్పుడు ధారాళంగా యిస్తానని వాగ్దానాలు చేస్తూన్నది. కాని ప్రజాస్వామ్యాలు గెలిస్తే ప్రపంచం బాగుపడడానికి ఎక్కువ అవకాశముంటుందన్న భావాన్ని నేనంగీకరిస్తా" నన్నారు గాంధీజీ.

"యుద్ధాంతంలో జరిగే సంధిమీద ఆధారపడి వుంటాయి యివన్నీ" అన్నా నేను.

"కాదు. ఇవన్నీ—రానున్న సంధిగూడా—మనం యుద్ధమప్పుడు యేంచేస్తున్నామో దానిమీదే ఆధారపడి వుంటాయి" అన్నారు గాంధీజీ.

"భారత స్వాతంత్ర్యం అంటే అమెరికా రాజకీయవేత్తల కెంతో సానుభూతి. ఆ విషయం మీతో నేను రూఢిగా చెప్పగలను. అట్లాంటిక్ ప్రణాళిక ఇండియాకు అన్వయించదని చర్చిల్ ప్రకటించ నున్నాడని అమెరికన్ ప్రభుత్వానికి తెలిసింది. మా ప్రభుత్వం ఎంతో ప్రయత్నించింది—చర్చిల్ చేయనున్న ప్రకటనను ఆపాలని. వాషింగ్టన్ (అమెరికా ముఖ్యపట్టణం) లోని గొప్పవారు కొందరు పసిఫిక్ ప్రణాళిక నొకదాన్ని తేవాలని ప్రయత్నిస్తున్నారు. కాని వారి ప్రయత్నాలు ఫలించేట్లులేదు. అటువంటి ప్రణాళిక ప్రకటించేముందు సామ్రాజ్యవాదాన్ని రూపుమాపాలి. బ్రిటన్ ఇండియాను తన అరచేతిలో పెట్టుకొని వుండగా అటువంటి ప్రణాళికను యెలా ప్రకటించగలం?" అన్నాను.

"ఎప్పుడో చేస్తాం అంటూ యీనాడు చేస్తే వాగ్దానాలలో నాకు నమ్మకం లేదు. యుద్ధానంతర స్వాతంత్ర్యంలోకూడా నాకు ఆసక్తిలేదు. నాకు యిప్పుడే స్వాతంత్ర్యం కావాలి. ఈక్షణంలో కావాలని కోరే స్వాతంత్ర్యం, ఇంగ్లండు యీ యుద్ధంలో గెలవడానికి సాయపడ్తుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ యోచనలు వైస్రాయిగారి కెందుకు తెలియజేయలేదు ? మిత్ర రాజ్యాల సైన్యాలకు ఇండియా ఆధారస్థానంగా వుపయోగింపబడడానికి మీ కిప్పుడేమీ అభ్యంతరంలేదని వైస్రాయికి తెలియాలి" అన్నాను.

"నా ఆలోచనలగురించి నన్నెవ్వరూ అడగలేదు. ప్రజలమ, రానున్న సహాయనిరాకరణోద్యమానికి సంసిద్ధుల చేయడానికి నా అభిప్రాయాలను ప్రకటిస్తున్నాను. ఈ విషయం నన్నెవ్వరూ అడుగలేదు గనుక బయటపెట్టలేదు. మీరు కొన్ని సూటిప్రశ్నలను వ్రాసియిస్తే వాటికి సమాధానం నా ఆంగ్ల వారపత్రిక "హరిజన్"లో వెలువరిస్తాను. కాని మీ ప్రశ్నలను క్లుప్తీకరించండి'' అన్నారు గాంధీజీ.

"నా వ్రాతలు చూచివుంటే నేనెలా క్లుప్తంగా, సూటిగా, అనవసర విషయాలను పిండి పారవేసి వ్రాసేదీ మీరే గ్రహించగలిగే వారు'' అని వాదించాను.

"మీరు రాకముందు మిమ్ములగురించి జవహర్‌లాల్ చెప్పాడు. మీరు యోగ్యులని, కల్మషహృదయంతో ప్రవర్తించేవారుకారని ఆయన చెప్పాడు. మీరు ఘట్టిమనిషనికూడా చెప్పాడు (ఫిషర్‌లాంటిమనిషి. "ఘట్టి'' పదంలో రెండర్థాలున్నాయి.) మిమ్ముచూస్తేనే ఈ విషయం స్పష్టమౌతుంది" అంటూ నవ్వారు గాంధీజీ.

"అవును, ఆకారంలో నిజంగా ఘట్టిమనిషినే" అన్నాను నేను.

"నేను స్వతంత్రంతో, స్పష్టంగా మాట్లాడాను మీతో. మీరు పెద్ద

మనిషన్న నమ్మకంతో........కాథరైన్‌మేయో కన్య యిచ్చటికి వచ్చింది. నేను ఆమెను సగౌరవంగా చుచాను. తర్వాత ఆమె ఉచ్ఛిష్టాన్ని వ్రాసింది. నే నామెను యేమని పిలిచానో మిరెరుగుదురా ?'' అన్నారు గాంధీజీ.

"లేదు ! నే నెరుగను" అని జవాబు చెప్పాను.

''మురుగు కాల్వల ఇన్‌స్పెక్టర్ అని ఆమెకు పేరు పెట్టాను'' అన్నారు విచారంగా, గాంధీజీ.

"నేను నిరుపేద కుటుంబంలో పుట్టినవాణ్ణి. ఆకలంటే ఏమిటో నే నెరుగుదును. బీదల ఎడ, కష్టజీవుల ఎడ నాకెప్పుడూ జాలే. అమెరికన్లు అనేకులు భారతదేశంపట్ల అత్యధిక స్నేహభావం కలిగివున్నారు. అందువల్ల, ఇటీవల మీరు అమెరికాను ఖండిస్తూ అన్నమాటలు నాకు బాధకలిగించినై" అన్నాను.

"ఆ మాటలు నేననడం అవసరం, అమెరికనులను విస్మితులను చేయాలని నా ఉద్దేశం. చాలమంది అమెరికన్లకు నాయందు సానుభూతి వున్నది. డబ్బు పిశాచాన్ని పూజిస్తూ వున్నంతకాలం ప్రపంచాన్ని అభివృద్ధి పరచలేరని అమెరికన్లకు చెప్పదలచుకున్నాను. ప్రజాస్వామ్యాలు అక్షరాజ్యాలను ఓడించి తాము జపాన్, జర్మనీలంత క్రూరమౌతవన్న అపాయమొకటి ముందున్నది" అన్నారు గాంధీజీ.

"నిజమే ! ఆ అపాయం వొకటివున్నది. ఇంగ్లండు యుద్ధంలోకి దిగితే ఫాసిస్టుగా మారుతుందన్నారు చాలమంది. కాని ఈ యుద్ధపురోజుల్లోనే, ఇంగ్లండు యుద్ధానికి పూర్వంకన్నా హెచ్చుగా ప్రజాస్వామ్య పద్ధతుల ననుసరిస్తూన్నది" అన్నాను.

"మీరన్న విషయం సత్యదూరం. మీరన్నవిషయం అసత్యమని ఇండియాలో స్పష్టంగా చూస్తూన్నాం'' అన్నారు గాంధీజీ.

"కాని, కనీసం ఇంగ్లండులో ఈ విషయం సత్యం" అన్నాను నేను.

"ఇంగ్లండులోనైనా ఈ విషయం నిజం కానేరదు. సామ్రాజ్యంలో అసలేక్కనిజంకాదు. ముందెప్పుడో బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం మంచిగా వుంటుం దని నేను నమ్మను. భారతజాతీయ స్వాతంత్ర్యంకోసం యెన్నో యేండ్లు కష్టించాను. ఇంక ఏమాత్రమూ ఆగలేను. కాని మా విషయంలో సాను భూతి వున్నదని నమ్ముతాను" అన్నారు గాంధీజీ.

కాసేపు మాట్లాడకుండా ఆగారు. ఆయన మనస్సు నొచ్చిందను కుంటాను.

"ఈవాళ్టిమి మాటలు విన్నతర్వాత నేనొక తీర్మానానికొచ్చాను. భారతదేశంలో పరిష్కారమార్గ మొకటి ఏర్పడటానికి మీరుచేసిన సూచ నలు క్రిప్సు సూచనలను తలక్రిందులు చేస్తున్నాయని నా తీర్మానం. క్రిప్సు కొన్ని అధికారాలు మీకిచ్చి మిగతవాటన్నిటిని ఇంగ్లండుకు వుంచాడు. మీరు ఇంగ్లండుకు కొన్ని అధికారాలిచ్చి తక్కిన సర్వాధికారాన్ని మీదేశం చేతుల్లోవుంచుతున్నారు" అన్నాను.

"మీరన్నది నిజం. నేను క్రిప్సు సూచనలను తలక్రిందులు చేశాను" అన్నారు గాంధీజీ.

గాంధీజీ గడియారంచూచి నాకు, సంప్రదించడానికి, నిర్ణయిం చిన ఒక గంట ముగియవచ్చిందని తెలుసుకున్నాను. మీరు "వ్యక్తులు— రాజకీయాలు" (మెన్ అండ్ పాలటిక్స్) అన్న నా పుస్తకాన్ని చూచారా? ఆ పుస్తకాన్ని, చదవమనను గాని, ఒకమారు తిరగేయాలని నా కోరిక. దేవ్‌గారివద్ద వొక ప్రతి వున్నది" అన్నాను.

"పుస్తకం తిరుగవేయడమంటే ఏమిటి?" అని గాంధీజీ కార్యదర్శి ఒకాయన అడిగాడు.

"పుస్తకం తిరగవేయడమంటే ముందు చివర పుటను చూడడం. తర్వాత మొదటిపుటను చూడడం. ఆ తరువాత మధ్యపుట నొకదానిని చూడడం" అని గాంధీజీ పరిహాసం చేశారు.

"తర్వాత ఆ పుస్తకాన్ని విసిరేసి చాల బాగుందనడం'' అన్నాను నేను. కాసేపు ఆగి గాంధీజీతో "నా గంటా పూర్తి అయింది'' అన్నాను.

"ఔను. మీ గంట పూర్తిచేశారు. ఇకవెళ్లి తొట్టిలో కూర్చోండి!" అన్నారు గాంధీజీ, పరియాచకంగా.

ఇంటికి వెళ్ళగానే ఒక దేవదారు పెట్టెను స్నానపు రేకుతొట్టిలో వుంచాను. తొట్టినిండా నీళ్ళనైన్చు. ఆ పెట్టెమీద కూర్చున్నాను. కాళ్ళు నీళ్ళల్లోనే ఉన్నాయి. తొట్టి నానుకొని బయట మరొక పెట్టెవుంచి, దాని మీద నా టైప్‌రైటరును అమర్చాను. గాంధీజీతో జరిగిన సంభాషణను టైపు చేశాను. ఎండతీక్ష్ణతచేత కొద్ది నిమిషాల్లోనే చెమటపట్టేది. ఇత్తడి చెంబుతో తొట్టెలోని నీళ్ళుముంచి మీదపోసుకునేవాణ్ణి. ఈవిధంగా, అలిసి పోకుండా, ఒక గంటసేపు టైపు చేశాను.

సాయంకాలం ఐదు ఘంటలకు భోజనం. భోజనశాలకు నేను గాంధీజీకన్నా ముందు వెళ్ళాను. గాంధీజీ రాగానే, నన్నుచూచి "ఇప్పుడు సరి!" అన్నారు. ముందు రోజు నేను ఆలస్యంగా వెళ్ళాను గనుక అమా టన్నారు. "మీకన్నా ముందురావడం మర్యాదా లేక, మీరు వచ్చినతర్వాత రావడం మర్యాదా?'' అని అడిగాను.

"ఇక్కడ దొంగమర్యాదలు అనవసరం. మీ యిష్టంవచ్చినప్పుడు రావచ్చు" నన్నారు గాంధీజీ.

నిన్నటివలెనే మళ్ళీ గాంధీజీ నన్ను ఉడకబెట్టిన ఉల్లిపాయ తీసుకో మన్నారు. ముందువలెనే మళ్ళా నేను వద్దన్నాను. "పస్తుండవలసి వస్తుంది. జాగ్రత్త!" అని మందలించారు గాంధీజీ. నేను పస్తుండవల

సిన అవసరంలేదని, భోజనానికి ముందు తేనీరు, మజ్జిగ త్రాగానని చెప్పాను. గాంధీజీ పరిహాసంగా చెప్పినదానిని నేను ఎలా ఆచరణలో బెట్టి ఎంటసేపు సైపు చేసిందీ గాంధీజీకి చెప్పాను. నా మాటలు వినగానే గాంధీజీ బిగ్గరగా నవ్వారు. నాటి సాయంకాలం ఆయన షికారుకు రాలే నన్నారు. అలసియున్నానన్నారు. క్షమించ మన్నారు.

నా భోజనం ముగిసిందనిచూచి "ఫిషర్ గారు! మీరు సపంక్తినుంచి ఎలా లేచిపోవడమా అని అనుమానించవద్దు. మీ ఇష్టంవచ్చినప్పుడు లేచి వెళ్ళండి. మర్యాదలు పాటించ నక్కరలేదు. ఇంత క్రితమే చెప్పా నుగా, ఇతరులకు కనబరచను చూపే మర్యాదలనవసరమని'' అన్నారు గాంధీజీ.

భోజనంనుంచి లేచి పాదరక్షలు, టోపీ పుచ్చుకొని భోజనశాల నుంచి బయటికి వచ్చాను. గాంధీజీ నాదగ్గరకువచ్చి "ఆదివారంనాడు జవహర్‌లాల్ యిక్కడికి వస్తున్నాడు. ఈ విషయం మీకెవరైనా చెప్పారా?'' అన్నారు.

"లేదే! నాకెవ్వరూ చెప్పలేదే! ఈవాళ ఏంవారం? రోజులు మర చాను యిక్కడికివచ్చి'' అన్నాను.

"శుక్రవారం" అంటూ నవ్వారు గాంధీజీ.

"నాతో ఫోటో తీయించుకోడానికి వొప్పుకుంటారా?'' అని ప్రశ్నించాను.

''ఆ! పొరపాటున చుట్టుపట్ల ఫోటోగ్రాఫరుంటే. మీతో ఫోటోలో వుండడానికి నా కభ్యంతరం ఏమీలేదు" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఈ మాటలు నాకు పరమానందాన్ని కలుగజేస్తున్నాయి. ఇవి నాకు స్తుతివాక్యాలు'' అన్నానేను.

"మీకు పొగడ్తలు కావాలా ?'' అన్నారు గాంధీజీ.

"మనందరికీ పొగడ్తలు అవసరంకదూ ?'' అని ప్రశ్నించాను.

"ఔను. మనం అందరం పొగడ్తల కోరుతాం. కాని కొన్ని సమయాల్లో వాటిని సంపాదించడానికి యెంతో నష్టపడాలి" అని గాంధీజీ అన్నారు.

నే నింటికివెళ్ళి మళ్ళీ నీళ్ళతొట్టెలో కూర్చుని నాలుగు ప్రశ్నలను టైపు చేశాను. వీటికి జవాబులు "హరిజన్''లో ప్రచురిస్తానన్నారు గాంధీజీ. ఈ రోజు గాంధీజీకి నాకు జరిగిన సంభాషణ చారిత్రాత్మకంగా

చాలా ప్రధానమైనదని తలచాను. భారతదేశానికి అత్యంత ప్రాధాన్యమైన సమస్యనుగురించి గాంధీజీ ఆయన అభిప్రాయాన్ని మార్చుకున్నారు. ఇంతకుపూర్వం ఆయన ప్రకటించిన ''బ్రిటిష్‌వారు వెళ్లిపోవాలి'' అన్న భావాన్ని మార్చుకున్నారు. "బ్రిటిష్‌వారు యిక్కడవుండి యుద్ధాన్ని సాగించవచ్చు'' నని నాతో అన్నారు. అంటే యుద్ధ యత్నాలను సహిస్తారన్నమాట. కొన్ని ప్రత్యేక సందర్భాలలో యుద్ధప్రయత్నాలకు సాయపడ్తారనిగూడా అనుకోవచ్చు. భారత స్వాతంత్ర్యసమస్య పరిష్కారమయ్యే విషయంలో రాజీ కుదుర్చుకోడానికి గాంధీజీ సిద్ధమేనని ఆయనమాటలనుబట్టి నాకు స్పష్టమైంది. నా బసముందు, ఆరు బైట, మంచంమీద పరున్నాను. పంచలో లాంతరు చిన్నదిగా మండుతూవున్నది. తేళ్ళు తిరుగుతున్నాయని, లాంతరుచేత లేకుండా మంచం దిగవద్దని కుర్షీద్ హెచ్చరించి వెళ్ళింది.

9

ప్రొద్దున ఐదింటికే లేచాను. గాంధీజీతో ఫోటో తీసుకోవాలి గనుక గడ్డంచేసుకున్నాను. లండన్‌లో కొన్న నీలిచారల పైజామా తొడుక్కున్నాను. ఆర్యనాయకంగారు యెరువిచ్చిన ఖద్దరు "కుడితినా" తెల్లది తొడుక్కున్నాను. ఆ కుడితినీ నా మోకాళ్ళనంటే పొడుగువుంది. ప్రొద్దుటి ఫలహారం ముగించాను—తేనీరు, రొట్టె, మామిడిపండ్లు. గాంధీజీ కుటీరానికి వెళ్ళాను. గాంధీజీ తన ఇంటి వసారాలో పరుపుమీద కూర్చున్నారు. ఒక లోటాలోనుంచి చమ్చాతో మామిడిపండ్లు రసాన్ని యెత్తి జుర్రుతున్నారు. కస్తూర్‌బా ఆయనకు విసురుతూవుంది. నడుమునుంచి మోకాళ్ళవరకు మాత్రమే గాంధీజీ బట్ట కట్టుకొని వున్నారు. నన్నుచూడగానే "ఓహో" అంటూ నా దుస్తులనుగురించి విమర్శించారు.

"లండన్‌లో కొన్న యీ లాగు, ఇచ్చటి ఖద్దరు చొక్కా—వీటి కలయిక ఎలా ఉంది మీ కంటికి ?" అని ప్రశ్నించాను.

"చాల బాగుంది. కాని, మీకుగాను ప్రత్యేకంగా మీ కొలతప్రకారం చొక్కా కుట్టించుకుంటే బాగావుండేది" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఈ చొక్కా ఆర్యయనాయకంగారివద్ద యెరువు పుచ్చుకొన్నాను" అన్నాను.

"ఆర్యనాయకంగారు అమెరికాలోని కొలంబియా విశ్వవిద్యాలయంలో చదివారని మీకు తెలుసా ?" అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

"ఆ ! విన్నాను" అన్నాను. ఒక్కక్షణమాగి "నా ప్రశ్నలను చూచారా ?" అని అడిగాను.

"చూచాను. వాటికి ఈ ఉదయమే బదులు వ్రాస్తాను" అన్నారు గాంధీజీ. కొద్దిసేపైన తర్వాత షికారుకు బయలుదేరాము.

"మీరు ప్రతి సోమవారం మౌనవ్రతం వహిస్తున్నారే, ఈ వ్రతానికి సిద్ధాంతం యేమిటి ?" అని అడిగాను.

"సిద్ధాంతమంటే ?" అని ఎదురు ప్రశ్న వేశారు గాంధీజీ.

"సిద్ధాంతమంటే కారణం, ఉద్దేశమూను" అన్నాను.

గాంధీజీ చిరునవ్వు నవ్వి—"1920-21 లో నా కపరిమిత శ్రమ కలుగుతూ వచ్చినరోజుల్లో ఈ మౌనవ్రతం అలవాటైంది. ఆ రోజుల్లో అత్యధికంగా కష్టపడేవాణ్ణి. రైలు ప్రయాణాలు ఎక్కువగా చేస్తూండేవాణ్ణి. అనేక సభలలో మాట్లాడేవాణ్ణి. ప్రజలు వేనవేలు నాచుట్టూ మూగేవారు. తలకొక ప్రశ్న అడిగేవారు. నాతోపాటు వారూ ప్రార్థనచేయాలనేవారు. అందువల్ల వారాని కొక్కరోజు అలసట తీర్చుకుందామనుకున్నాను. అందుకు సోమవారం మౌనవ్రతమని నిర్ణయించాను. తర్వాత యీ కారణానికి ఎన్నో స్వరూపాలు, కథలు, గాథలు అల్లి, కొన్ని నైతిక గుణా

లను, దివ్యత్వాన్ని దానికాపాదించాను. కాని, యింతకూ, ముఖ్యోద్దేశం వారానికొకరోజు విరామం కావాలన్నదే'' అన్నారు.

మేము నడుస్తూనేవున్నాం. ఆశ్రమంలోని వంటయింట్లో పని చేసే వొకామె మాతోకూడా నడుస్తూవుంది. గాంధీజీ ఆమె భుజంమీద

చేయివేసి నడుస్తూవున్నారు. "మౌనం విశ్రాంతి నిస్తుంది. సదామౌనం పూనేవారికా విశ్రాంతి లభించదు, రుచించదు. మాటధోరణిగలవారు మౌనం వహిస్తే వారికి చాల విశ్రాంతి లభిస్తుంది. ఆలోచన కెంతో సమయముంటుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

1942 ఏప్రిల్‌లో సర్ స్టాఫర్డ్ క్రిప్సుతో, కాంగ్రెస్ తరపున సి. రాజగోపాలాచారిగారు సంప్రదించారు. రాజగోపాలాచారిగారి సూచనలగురించి గాంధీజీనడిగాను. రాజగోపాలాచారిగారిని భారతదేశంలో 'రాజాజీ'

అంటారు. ఇండియాలోని అత్యంత మేధావులలో ఆయనవొకడు. గాంధీజీకి చిరకాల పరిచితుడు, అనుచరుడుకూడాను. గాంధీజీ కడపటికుమారుడు ధేవదాస్‌కు మామగారాయన. క్రిప్సురాయబారం విఫలమైనప్పటినుంచీ కాంగ్రెస్—ముస్లింలీగుల ఐక్యతకై ఆయన అనేక ఉపన్యాసాలిస్తున్నాడు. కాంగ్రెస్‌వారు పాకిస్థాన్‌కు ఒప్పుకోవాలంటున్నాడు. పాకిస్తాన్ అంటే ముస్లింలకు ప్రత్యేక స్వతంత్ర రాజ్యముండాలని. నేను గాంధీజీని రాజాజీ ప్రయత్నాలగురించి అడిగాను. "నాకు రాజాజీ ఆలోచనలేవో తెలియవు. నేను ఆయనకు విరుద్ధంగా, ఆయన నాకు విరుద్ధంగా వాదించడం మాదురదృష్టం. అందుకని మేము యిద్దరమూ వాదోపవాదాలకు దిగకూడదని తీర్మానించాను. నిజంలో అయన యోచనలేవో నాకు తెలియవు" అన్నారు గాంధీజీ.

(రాజాజీ)

"ఆయన యోచనలకు ముఖ్యోద్దేశం హిందువులు—ముస్లిములు కలిసి శాంతియుతంగా పనిచేయగలిగితే సఖ్యతయేర్పరచడంకాదా?"అని ప్రశ్నించాను.

"ఔను. కాని ఆసఖ్యత కుదరడం అసంభవం. ఇంగ్లండు అనే మూడవశక్తి మానెత్తి నెక్కివున్నంతవరకు హిందువులకు—ముస్లింలకు సఖ్యతకుదరడం దుస్సాధ్యం. ఇంగ్లండు యిక్కడ అధికారంలోనున్నంతవరకు మామత వైషమ్యాలు వుంటూనే వుంటాయి. చాలాకాలం క్రితం మింటోప్రభువు వైస్రాయిగా ఉండేవాడు. ఇంగ్లండు ఇండియాను

పరిపాలించడానికి మహమ్మదీయులను — హిందువులను పరస్పరం దూరంగా వుంచడం అత్యవసరమని ఆయన ఎన్నడో వెల్లడించాడు.'' అన్నారు గాంధీజీ.

"మింటోగారి ఆమాటలను నేనూచదివాను" అన్నాను.

"అప్పటినుంచి మాదేశంలో బ్రిటిష్ పరిపాలనకు యీ నీతియే పునాది. మతాన్ని ఆధారంచేసుకొని ప్రజలను విభజించి, మత వైషమ్యాల పెంపొందించడం" అన్నారు గాంధీజీ.

"కాంగ్రెస్‌వారు 1937, 1938, 1939లలో రాష్ట్రాల్లో మంత్రిపదవులలో నున్నప్పుడు మహమ్మదీయులకు చాలా అన్యాయాలు చేశారని విన్నానే!" అన్నాను.

"ఆ విషయం కేవలం అసత్యమని బ్రిటిష్ గవర్నర్లే తమ అధికారహోదాలో ఋజువుచేశారు" అని గాంధీజీ జవాబిచ్చారు.

"యు. పి. (సంయుక్తరాష్ట్రం)లో కాంగ్రెస్‌కు ఎన్నికలలో జయం కలగదన్న భయంతో కాంగ్రెసువారు ఎన్నిక సమయంలో ముస్లింలతో రాజీ కుదుర్చుకున్నారట. తత్ఫలితంగా కాంగ్రెస్ దిగ్విజయం పొందగలిగిందట. కాని తర్వాత కాంగ్రెస్‌వారు ముస్లింలతో 'మిశ్రమ మంత్రివర్గాన్ని' ఏర్పరచ నిరాకరించారట. ఇవన్నీ నేను విన్నమాటలు. ఇవన్నీ నిజమేనా?" అని ప్రశ్నించాను.

"అబద్ధం. కాంగ్రెస్‌వారు యూ. పీ. లో యేర్పరచిన మంత్రివర్గంలో నలుగురు మహమ్మదీయులున్నారు. ముస్లింలీగ్ ప్రతినిధులు లేరుగాని మంత్రివర్గంలో ముస్లిములు లేకపోలేదు. మేము ముస్లిములతో కలిసి పనిచేయడానికి సదాప్రయత్నించాం—ప్రయత్నిస్తూన్నాంకూడాను. కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడు మౌలానా అబుల్‌కలాం అజాద్ మాచేతి కీలుబొమ్మ అని కొందరాయన్నుదూషిస్తున్నారు. నిజంగా ఆయన కాంగ్రెస్ నియంత.

....క్రిప్సు సూచనలు హిందూ ముస్లిములను, పరస్పరం పూర్వకంచే యెక్కువగా దూరంచేసినవి. బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం పుణ్యాన యిరుమతాల వారికి వైషమ్యం హెచ్చినది'' అన్నారు గాంధీజీ.

"క్రిప్సుతో సంప్రదించను—కాంగ్రెస్ నాయకులు, ముస్లింలీగ్ నాయకులును న్యూఢిల్లీ వెళ్ళారు. క్రిప్సుతో సంప్రదించారు. కాని, పరస్పరం తమలో తాము సంప్రదించుకున్నారు కారు. విచారకరమైన విషయమిది" అన్నాను.

''విచారకరమైన విషయం మాత్రమేకాదు, అవమానకరమైన విషయం గూడాను. కాని ఆ తప్పు ముస్లింలీగుదే. ఈ యుద్ధ ప్రారంభమైన కొద్ది రోజులకు లిన్‌లిత్‌గో ప్రభువు మమ్మల్ని అందరినీ న్యూఢిల్లీకి ఆహ్వానించారు. బాబు రాజేంద్రప్రసాద్, నేనూ కాంగ్రెస్ తరపున వెళ్లాం. జిన్నాగారు ముస్లింలీగ్ తరపున వచ్చారు. మాలో మేము ముందుగా మాట్లాడుకొని, వొక సమాధానం యేర్పరచుకొని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని యెదుర్కొందామని జిన్నాగారిని కోరాను. న్యూఢిల్లీలో కలుసుకుందామని తీర్మానించుకున్నాం. ఇరుపక్షాలూ—జిన్నాగారు, మేమూ,—'మాకు స్వాతంత్ర్యంకావాలి' అని వైస్రాయిగారిని అడుగుదామని నేను జిన్నాగారికి సలహాయిచ్చాను. "నాకు స్వాతంత్ర్యం అనవసరం" అన్నారు జిన్నాగారు. మాలో మాకు రాజీ కుదరలేదు. వైస్రాయివద్దకు మేము ముగ్గురం కలసి వెళ్దామని తద్వారా కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్‌లు వొద్దికగా వున్నవని చూపించడానికి వీలుంటుందని వాదించాను. జిన్నాగారిని నా కారులో రమ్మన్నాను. తుట్ట తుదకు ఆయన కారులో నేనువెళ్ళడానికి జిన్నాగారు అంగీకరించారు. కాని వైస్రాయితో యెవరికివారమే మాట్లాడాము. మా అభిప్రాయాలకు భిన్నమైన అభిప్రాయాలను జిన్నాగారు వైస్రాయివద్ద వెలిబుచ్చారు'' అన్నారు గాంధీజీ.

మా షికారు ముగిసింది. గాంధీజీ యింటివద్దకు వచ్చాం. నేను అలసిపోయాను. ఇంటి స్తంభాన్ని వొకదాన్ని ఆనుకొని నిలుచున్నాను. గాంధీజీ అలసినట్లు లేదు. ఆయన మాటలధోరణి మానలేదు—"జీవితంలో హిందువులు—ముస్లిములు అని రెండు ప్రత్యేక జాతులుగా విభజించడానికి వీలులేదు. ఈ రెండు మతాలవాళ్ళమూ వొకేజాతివాళ్ళం. రెండు విభిన్నజాతులవాళ్ళంకాము. ఏ మహమ్మదీయుని కుటుంబ చరిత్ర వెతికినా, అతనికి వొక హిందూ నామధేయం వుంటుంది. ప్రతి మహమ్మదీయుడూ వొకప్పుడు హిందువుగా వున్నవాడే. మహమ్మదీయుడంటే మాదేశంలో ప్రత్యేక జాతివాడనికాదు. ఇస్లాం మతాన్ని కలిసిన హిందువు అని అర్థం. మతం మార్చుకున్నంత మాత్రాన అతనికి ప్రత్యేకజాతీయత వస్తుందా? శక్తివంతుడైన వొక క్రైస్తవ మతగురువు మమ్మ అందరిని (హిందువులను, ముస్లింలను) క్రైస్తవ మతంలో చేర్చితే అప్పుడు మేము అందరము వొకజాతివాళ్ళం ఔతామా? ఒప్పుడు నిజంగా రెండు విభిన్నజాతులకు చెందినవాళ్ళమే యైతే అప్పుడు వొకజాతివాళ్ళం యెలా ఔతాము?....హిందువులు, ముస్లిములు రెండు భిన్నజాతులకు చెందిన వాళ్ళుకారు. అంతా ఒకేజాతికి చెందినవారు. యూరప్ ప్రజలందరూ చాలవరకు క్రైస్తవులు. జర్మనులు, ఇంగ్లీషువారు క్రైస్తవులే. వారి భాషలో, సంస్కృతిలో పరస్పరం చాల బాంధవ్యం వుంది. అటువంటి చుట్టరికము వుండికూడా యిప్పుడు వొకరి నొకరు ధ్వంసంచేసుకుంటూ వున్నారు. ఇండియాలో హిందువులకు, మహమ్మదీయులకు సామాన్యమైన, తమదైన సంస్కృతి, సాంప్రదాయాలు వున్నవి. ఉత్తర హిందూస్థానంలో హిందీ, ఉరుదూ భాషలను హిందువులు, ముస్లిములుకూడా వాడుతున్నారు. మద్రాసు రాష్ట్రంలో హిందువులు—ముస్లిములుకూడా అరవం, తెనుగు మాట్లాడుతారు. వారెవ్వరికీ హిందీగాని, ఉరుదూగాని

రాదు. మతకలహాలకు కారణం దేవుళ్ళ పూరేగింపులు, ఆవులను నరక డమూను. దీనినిబట్టి మతకలహాలు మూఢత్వంవల్ల కలుగుతున్నవి గాని మా ప్రత్యేక జాతీయతలవల్ల కాదని స్పష్టమౌతున్నది" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఖరే అనే ఆయన పైప్రాయి విదేశాంగ శాఖకు కార్యదర్శి. ఆయన చాలకాలం పంజాబులో ప్రభుత్వోద్యోగిగానున్నవారు. జెంకిన్స్ అనే ఆయన సరఫరా శాఖలో గొప్ప ఉద్యోగంలో వున్నారు. గ్రామాల్లో మతవైషమ్యాలు లేవని వీరిద్దరూ నాతో చెప్పారు. గ్రామాల్లో, హిందూ–ముస్లిములు శాంతియుతంగా జీవిస్తున్నారని యితరులు చెప్పగాకూడా విన్నాను. ఇదేగనక నిజమైతే చాల గొప్పవిషయం. మీదేశంలోని ప్రజలు 100 కి 90 మంది గ్రామాల్లో నివసించడంవల్ల యిది చాల ముఖ్యవిషయం అనక తప్పద''న్నాను.

"ఇది నిజమే. దీనినిబట్టి ప్రజలలో విభేదాలు లేవని తెలుస్తుంది. రాజకీయ వేత్తలు ప్రజలలో భేదాలు కల్గిస్తున్నారని రుజువుచేస్తుంది కూడాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"నేను న్యూ ఢిల్లీలో వున్నప్పుడు వొక హోటల్లో బసచేశాను. అక్కడ ముస్లిం నౌకరు వున్నాడు. అతడు ముస్లింలీగ్ సభ్యుడు. పైగా పాకిస్థాన్ వాది. మహమ్మదీయులు అల్పసంఖ్యాకులుగావున్నచోట్ల మాత్రమే హిందూ—ముస్లిం కొట్లాటలు జరుగుతూ వున్నాయనీ, హిందువులు అల్పసంఖ్యాకులుగా వున్నచోట్ల మతకలహాలు లేవని అతను చెప్పాడు" అని గాంధీజీతో అన్నాను.

"ఫిషర్‌గారూ, మీరు మా దేశంలో చాల కొద్దికాలం వున్నారు. ప్రతి విషయాన్నీ మీరు గమనించలేరు. కాని, మీరు శోధించి, మేము (కాంగ్రెస్‌వారు) తప్పుదారిని నడుస్తున్నామని, అన్యాయస్థులమని గాని

మీకు తోచితే, మీ అభిప్రాయాన్ని తప్పకుండా వెల్లడించండి" అన్నారు గాంధీజీ.

మాట్లాడుతూ గాంధీజీ వొక పూరింటికి దారితీశారు. నేనూ ఆయనతోబాటు ఆ పూరింటివద్దకు వెళ్ళాను. "యిక్కడ నా రోగులున్నారు" అంటూ గాంధీజీ వొకరోగి మంచందగ్గరికి వెళ్ళారు. ఆ మంచంమీద జబ్బు మనిషి వొకామె కూర్చునివుంది. గాంధీజీ ఆమెతో ఐదు నిమిషాలు మాట్లాడారు. ఆ కాశేపూ వారిద్దరూ నవ్వుకుంటూనే వున్నారు. "ఈమె నావద్ద చికిత్సపొందే రోగులలో ఉత్తమురాలు" అన్నారు, నన్నుచూచి గాంధీజీ.

డాక్టర్ దాస్‌గారు మాతో వున్నారు, గాంధీజీ యేమంటారో విందామని "ఆమెను డాక్టర్‌గారి పోషణకు వదలివేయడం మేలుకదూ?" అన్నాను.

"అలాకాదు. వ్యాధి నయంకావడానికి మూఢ నమ్మకం చాలా సాయపడ్తుంది" అంటూ గాంధీజీ మరో గదిలోకి వెళ్ళారు, ఆ గదిలో యెర్రకొయ్య తొట్టెలు తప్ప మరేమీలేవు. గాంధీజీ లోపలికి వెళ్ళగానే వొకామె లేచి తొట్టెలలోని బిడ్డ నెత్తుకున్నది. "ఈ శిశువు నారోగిగాదు. నా ముద్దుపాపాయి" అంటూ గాంధీజీ ఆ బిడ్డ బుగ్గలంటి చక్కిలిగింతలు పెట్టారు. శిశువు నవ్వ నారంభించింది. "ఈ బిడ్డ తండ్రి పశ్చిమోత్తర సరిహద్దురాష్ట్రంలోని బ్రిటిష్ సైన్యంలో వొక సార్జంటుగా వుంటూ వచ్చాడు. భారతీయులను కాల్చమని పై అధికారులు అతనిని ఆజ్ఞాపించారు. అతను నిరాకరించాడు. అందుకు పదహారు సంవత్సరాల శిక్ష విధించారు. అతనిని వదలివేయమని ప్రజలు అనేక అర్జీలు పంపారు. అంచేత, రెండేండ్లనాడు అతనిని ఖైదునుండి విడిచిపెట్టారు. అప్పటికే ఆరుసంవత్సరాల శిక్ష అనుభ

వించాడు. ఇప్పుడు మాతో యిక్కడే వుంటున్నాడు" అన్నారు గాంధీజీ. తర్వాత గాంధీజీ యింటికి తిరిగివచ్చాం.

నా బసకు యెదుటి యింటిలో గాంధీజీ కార్యదర్శులలో వొకాయన కాపురమున్నారు. నేను గాంధీజీతో సంప్రదించినప్పుడు అనేకమార్లు ఆయన గాంధీజీ ప్రక్కనే కూర్చున్నారు. పొట్టిగా, నల్లగా వుంటారు. ముద్దముఖం. ఆయన 24 యేండ్లు గాంధీజీతో పనిచేశారు. గాంధీజీ యింటినుంచి నా బసకువస్తూ ఆయన గుమ్మంవద్ద ఆగాను. ముందురోజు గాంధీజీ నాతో చెప్పిన విషయాన్నిగురించి (బ్రిటిష్ సైన్యాలు ఇండియాలో వుండవచ్చు) ఆయన అభిప్రాయాన్ని అడిగాను. "నిన్న గాంధీజీ వెలువరచిన భావాలు కేవలం కొత్తవి. మాకు అత్యాశ్చర్యాన్ని కల్గించినవి. యుద్ధంనుంచి మానవులకు మంచి కలుగుతుందనుకోను. ఏ యుద్ధంలో గాని మనం పాల్గొనరాదు" అన్నారాయన. గాంధీజీ నూతన భావాల విమర్శన యిది. ఆయన గాంధీజీని మహాపురుషుడుగా, ఋషిపుంగవుడుగా, గురుదేవునిగా భావిస్తున్నారు. కాని గాంధీజీ నూతన భావాలను విమర్శించడానికి ఆయన యేమాత్రం వెనుదీయలేదు. దీనినిబట్టి గాంధీజీ అనుచరులు ఆయనకు వణకేవారు కారని, గాంధీజీ తప్పు త్రోవ తొక్కుతున్నారని తోచినప్పుడు వారు బహిరంగంగా విమర్శిస్తారని తెలుస్తుంది. అనుచరులకు గాంధీజీ సింహస్వప్నంవంటివారు కారు. తర్వాత ఈ కార్యదర్శి పేరేమని విచారించాను. ఆయనపేరు కిషోరీలాల్ ఘనష్యామ్‌లాల్ మస్రువాలా అని చెప్పారు.

10

మధ్యాహ్నం భోజనంచేస్తూవున్నాం. "ఫిషర్‌గారూ, మీ గిన్నె యివ్వండి. మీకు కొంచం కూరబెడతాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"గడచిన రెండురోజులలో నాలుగు మార్లు ఆకుకూరలు, కాయ గూరలు తిన్నాను. కాయగూరలు తినవలెనని లేదు" అన్నాను.

"కూరగాయలు మీకు సయించవా?" అని గాంధీజీ ప్రశ్నించారు.

"సయించకేం. ఈ కూరగాయల రుచి సరిపడలేదు గాని" అని బదులుచెప్పాను.

"అలాగా! కావలసినంత ఉప్పు నిమ్మపండురసం వుపయోగించాలి" అన్నారు గాంధీజీ.

"రుచిని చంపుకోమంటారా?" అని అడిగాను.

"లేదు. చంపమనలేదు. యింకా రుచిగా చేయమంటాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ అహింసాతత్వం రుచిని చంపడానికైనా వొప్పుకునేలాలేదే!" అన్నాను.

"మానవులు వొక్క రుచినిమాత్రమే చంపేటట్లయితే నేను వొప్పుకునేవాణ్ణే" అన్నారు గాంధీజీ.

నాకు చెమటపట్టింది. ముఖాన్ని, మెడను చేతి రుమాలతో తుడుచుకున్నాను. గాంధీజీతో "నేను యీమారు ఇండియాకు వచ్చినప్పుడు...." అని ఆగాను. గాంధీజీ యేదో నములుతూ వున్నారు. నా మాటలు విన్నట్లు లేదు. అందువల్ల ఆగాను.

గాంధీజీ నా వైపు చూడకుండానే "ఆ! ఈ మారు మీరు ఇండియాకు వచ్చినప్పుడు?" అని ప్రశ్నించారు.

"మీరు సేవాగ్రామంలో యేర్ కండిషనింగ్ (విద్యుచ్ఛక్తి సాయంతో యిండ్లను, రైలుపెట్టెలను వేసవికాలంలో చల్లగాను, చలికాలంలో వెచ్చగాను మార్చగల విధానం) నైనా యేర్పాటు చేయాలి, లేదా వైస్రాయిగారి భవనానికైనా కాపురం మార్చాలి" అన్నాను.

తానేమో నా కోరిక నామోదించినట్లు గాంధీజీ "అలాగే" అన్నారు.

11

భోజనానంతరం కొంతసేపు నిద్రపోయాను. నిద్రలేచిన తర్వాత గాంధీజీతో మాట్లాడిన విషయాలు వ్రాసిపెట్టాను. తదనంతరం సైమన్ కమీషన్ రిపోర్టు చదివాను. ఈ రిపోర్టు 1930 మేలో పార్లమెంటుకు నివేదింపబడినది. ఈ రిపోర్టు మొదటిభాగంలో 59 వ పుటలో యిలా వున్నది:—"సింధురాష్ట్రపు బ్రిటిష్ కమీషనరుకు అపరిమితమైన స్వాతంత్ర్యం వున్నదని, అంత స్వాతంత్ర్యం అనవసరమని ఆ రాష్ట్రంలోని అల్పసంఖ్యాకులైన హిందువుల అభిప్రాయం. సింధురాష్ట్రాన్ని బొంబాయి నుంచి వేరు పరచాలని అక్కడి ముస్లిములు ఆందోళన చేస్తున్నారు. ఈ ఆందోళనకు కారకులు, దానికి దోహదమిచ్చేవారు సింధురాష్ట్రంలోని ముస్లిములు కారు. ఇతరప్రాంతాల్లోని మహమ్మదీయ నాయకులు యీ ఆందోళనను సాగిస్తున్నారు. బెలుచిస్థాన్, పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు రాష్ట్రాలలో ముస్లిములు బహుసంఖ్యాకులు. ఈ రాష్ట్రాల నానుకునివున్న సింధు రాష్ట్రం బొంబాయినుంచి వేరుచేయబడి స్వతంత్రమైతే, యీ మూడు ప్రాంతాలూ మహమ్మదీయ ప్రాంతాలుగా (బహుసంఖ్యాకులు ముస్లిములు గనుక) వుంటాయని, హిందువుల ఆధిక్యత అస్తమిస్తుందని ముస్లిముల నమ్మకం."

మధ్యాహ్నం నియమిత సమయానికి గాంధీజీని కలుసుకున్నాను. సైమన్ రిపోర్టునుంచి పై విషయాన్ని ఆయనకు చదివి వినిపించాను. రిపోర్టులోని యీ ఘట్టం గాంధీజీ ప్రొద్దున చెప్పినమాటలను రుజువు పరుస్తూ వున్నదని వొప్పుకున్నాను. ముస్లింప్రజలకన్న ముస్లిము నాయ

కులే దేశవిభజనకు యెక్కువ ఆందోళన చేశేవారని దీనివల్ల స్పష్టమౌతూ వున్నదని గాంధీజీతో అన్నాను.

''ఔను'' అన్నారు గాంధీజీ.

"ముస్లిం నాయకుల భయానికి (హిందువులు తమ్ము అణగద్రొక్కుదురని) యేమైనా ఆధారంవుందా? హిందువులు తమ్ము అణగద్రొక్క ప్రయత్నిస్తున్నారని ముస్లిము ప్రజలకన్న హెచ్చుగ ముస్లిం నాయకులు అనుమానించి వుండవచ్చు. మహమ్మదీయులమీద ఆధిపత్యం సంపాదించాలని హిందువులు ప్రయత్నించలేదని మీరు నిష్పాక్షికంగా చెప్పగలరా?" అని ప్రశ్నించాను.

"అక్కడక్కడ వ్యక్తిగతంగా కొందరికి చెడ్డతలంపులు వుండవచ్చు. కాని కాంగ్రెస్ సంస్థకు—హిందువులు ముస్లిముల నణచవలెనన్న చెడుతలంపు లేదు. రాష్ట్రాలకు వీలైనంత స్వాతంత్ర్యమివ్వాలి. హింస, దౌర్జన్యం, ఆధిపత్యం మొదలైన దురాశలకు విరోధిని నేను. తమ ప్రజనుగాని, యితర రాజ్యాలనుగాని అణగద్రొక్క ప్రయత్నించే ముష్కరబల ప్రభుత్వాలలో నాకు నమ్మకంలేదు. అలాంటప్పుడు నేను హిందువుల ఆధిపత్యానికి యెలా అంగీకరిస్తాను? "హిందూ ఆధిపత్యం'' అన్నని నాదం, ముస్లిం ప్రజలలో పలుకుబడి సంపాదించను ముస్లిం నాయకులు లేవదీసిన ప్రచారకపదం" అన్నారు గాంధీజీ.

"కాంగ్రెస్‌పార్టీనిగురించి మిమ్ము అనేక ప్రశ్నలు అడగవలయునని వున్నాను. కాంగ్రెస్‌పార్టీ అత్యంత ధనికులైన భారతీయ వర్తకుల చేతుల్లో కీలుబొమ్మ అనీ, మీరు బొంబాయి మిల్లు యజమానుల చెప్పు చేతల్లో వుండడంచేత వారు మీకు కావలసినంత ద్రవ్యసహాయం చేస్తున్నారనీ గొప్ప గొప్ప బ్రిటిష్‌వారు చెప్పగా విన్నాను. ఈ మాటల్లో యేపాటి సత్యం వున్నది?'' అని గాంధీజీని ప్రశ్నించాను.

"మీరు చెప్పినవన్నీ నిజమే. దురదృష్టవశాత్తు మేము ధనికుల మీద ఆధారపడుతున్నాం. కాంగ్రెస్ కార్యక్రమాన్ని జయప్రదంగా సాగించ గలిగినంత డబ్బు కాంగ్రెస్‌కు లేదు. ఆరంభంలో ప్రతి సభ్యునివద్ద సాలుకు ఎనిమిది సెంట్లు (నాలుగణాలు) వసూలుచేయాలనుకున్నాం. కాని ఆ డబ్బు చాల్లేదు. మా తొలిప్రయత్నం కొనసాగలేదు'' అన్నారు గాంధీజీ.

"కాంగ్రెస్ ఖర్చులో యెన్నోవంతు ధనవంతులనుంచి వస్తుంది?" అని ప్రశ్నించాను.

"కాంగ్రెస్ ఖర్చంతా ధనికులే భరిస్తున్నారు. ఒక్క ఉదాహరణ చూడండి—ఈ ఆశ్రమంలో ప్రస్తుతంకన్నా పేదజీవనాన్ని మేము గడప గలం. ఇంతకన్నా తక్కువ డబ్బుతో ఆశ్రమాన్ని సాగించగలం. కాని అంతః నిరుపేద జీవనాన్ని మేమిప్పుడు గడపడం లేదు. ఈ ఖర్చులకయ్యే డబ్బు మా ధనికమిత్రులు యిస్తున్నారు'' అన్నారు గాంధీజీ.

"ధనికులనుంచి కాంగ్రెస్ ద్రవ్యసహాయం పొందుతూంది గనుక అందు కనుగుణ్యంగా తన రాజకీయాలను సాగించవద్దా? నైతిక బాధ్యత కొంత యేర్పడవచ్చు గదా?" అన్నాను.

"అటువంటిసహాయానికి మేము కొంత ఋణపడినట్లే. ఈ ఋణం పైకి అగుపడేదికాదు. నిజంలో, యీ ధనిక మిత్రుల మనోభావాలు కాంగ్రెస్‌ని యేమాత్రము మార్చలేదు. ఈ ధనికులు, వొక్కొక్కప్పుడు, కాంగ్రెస్ ఆశయమైన సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యాన్నిచూచి భయపడుతున్నారు" అన్నారు గాంధీజీ.

"కొద్దిరోజులక్రితం 'హిందుస్థాన్ టైమ్స్, (ఢిల్లీ నుంచి వెలువడే ఆంగ్ల దినపత్రిక)లో యీ వార్తను చదివాను—"జీవితావసరాలు ప్రియ మైనాయని బిర్లాగారు తమ నేతమిల్లులలో శ్రామికుల కూలీలు హెచ్చిం

పారు. ఈ వార్తతోబాటు పత్రికాధిపతులు తమ వ్యాఖ్యానాన్నికూడా ప్రకటించారు—"ఏ యితరమిల్లు సొంతదారుడు శ్రామికులకు యీపాటి సాయంచేయలేదు." 'హిందుస్థాన్ టైమ్స్, కాంగ్రెస్ పత్రిక కదా?" అని ప్రశ్నించాను.

"కాదు కాదు. 'హిందుస్థాన్ టైమ్స్' కేవలం బిర్లాగారి సొంత సొమ్ము" అంటూ నవ్వారు గాంధీజీ. "నా కడపటి కుమారుడు ఆ పత్రికా సంపాదకుడు గనుక మీరు నన్ను యీ ప్రశ్న అడిగారనుకుంటాను. ఆ వార్తలోని విషయాలు నిజమే. కాని, ఆ పత్రికకు కాంగ్రెస్‌కు సంబంధం లేదు....కాంగ్రెస్ ధనికులమీద ఆధారపడి వుండడం నిజంగా మా దురదృష్టం. 'దురదృష్టం' అంటున్నాను. అంతేగాని, కాంగ్రెస్ కార్యక్రమంతో వారు జోక్యం కలుగజేసుకోరు" అన్నారు గాంధీజీ.

"సాంఘిక సమస్యలను, ఆర్థిక సమస్యలను నిర్లక్ష్యపరచి కేవలం జాతీయత మీదనే మీదేశపు దృష్టినంతా కేంద్రీకరించడం యీ ధనికుల జోక్యంవల్లనేగదా?" అని ప్రశ్నించాను.

"కాదు. కాంగ్రెస్ తరుచు పండితనెహ్రూ ప్రోద్బలంమీద అభివృద్ధికి దోహదమైన సాంఘిక, ఆర్థిక కార్యక్రమాలకు పూనుకుంది. ఈ కార్యక్రమాలను గురించిన కరపత్రాలను మీ కిస్తాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఈ సాంఘికంగా వచ్చే మార్పులన్నీ యెన్నడో మీకు స్వరాజ్యం వచ్చినప్పుడు ఆచరణలోకి వచ్చేవేగదా?" అన్నాను.

"కాదు. స్వరాజ్యంవచ్చినప్పుడుగాదు; రాష్ట్రాలలో కాంగ్రెస్ అధికారంలోవున్నప్పుడు (1937-1939) కాంగ్రెస్ మంత్రులు అనేక సంస్కరణలను అమలులో పెట్టారు. కాంగ్రెస్ మంత్రులు రాజీనామా లిచ్చిన తర్వాత బ్రిటిష్ అధికారులు ఆ సంస్కరణల నన్నిటినీ రద్దుచేశారు.

గ్రామాలల్లో, పాఠశాలల్లో, అనేక యితర విషయాల్లోగూడా సంస్కరణ లను తీసుకొనివచ్చాం'' అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ గ్రామాలలో రైతులు, పుట్టుటనుంచి గిట్టుటవరకు, వడ్డీ వ్యాపారికి (షాహుకారుకు) ఋణపడి బాధపడుతూ వుంటారనీ, యిది భారతీయ దుర్గతికి ముఖ్యకారణమనీ విన్నాను. ఈ విషయాన్నే సైమన్ రిపోర్టులోకూడా చదివాను. ఇక్కడ మీదేశంలో యెటువంటి పరిస్థితులు వున్నవో అటువంటి పరిస్థితులే వున్న యూరపు దేశాలలో ఎక్కువ వడ్డీలను దోచుకుంటూన్న షాహుకారులను నాశనంచేయడానికి ఔదార్య బుద్ధిగల ప్రజలు, ప్రభుత్వాలు భూమి తనఖా బ్యాంకులను స్థాపించారు. మీ ధనిక మిత్రుల్లో కొందరు భూమి తనఖాబ్యాంకులను యెందుకు స్థాపించకూడదు ? దాన, ధర్మబుద్ధితోగాదు. కేవలం వ్యాపారదృష్టితో వీటిని స్థాపించవచ్చు! సాగించవచ్చు. నూటికి 40 నుంచి 70 వరకు సాలు వడ్డీ సంపాదించే బదులు, నూటికి రెండు లేక మూడు సాలువడ్డీ మాత్రమే దొరుకుతుంది. వారి పబ్బా క్షేమంగా వుంటుంది. కొద్దిలాభం సంపాదిస్తారు. దేశసేవా చేసినవా రౌతారు" అన్నాను.

''అది అసాధ్యం. ప్రభుత్వశాసనం లేకుండా అది జరిగేపనిగాదు" అని గాంధీజీ జవాబిచ్చారు.

''ఎంచేత ?" అని ప్రశ్నించాను.

''రైతులు తమ బాకీలు తీర్చరు గనుక'' అన్నారు గాంధీజీ.

"తన భూమిని, తన జీవితాన్ని షాహుకారుకు కుదువబెట్టేబదులు కొద్ది వడ్డీకి అప్పు పుచ్చుకోవడం తనకు లాభకరమని రైతుకు అర్థం కాదా ?" అని ప్రశ్నించాను.

''వడ్డీ వ్యాపారం మా దేశంలో చాల పురాతన సంస్థ. తరతరాలుగా సాగుతూవున్నది. ఇది గ్రామాల్లో స్థిరంగా పాదుకుపోయింది.

మాకు స్వాతంత్ర్యంరానిది మీసలహా అనుసరించను వీలులేదు" అన్నారు. గాంధీజీ.

"స్వతంత్ర భారతములో యెటువంటి మార్పులు జరుగుతవి? రైతుల స్థితిని అభివృద్ధి పరచడానికి మీ కార్యక్రమం యేమిటి?" అని ప్రశ్నించాను.

"భూములను రైతులు తమ సొంతం చేసుకుంటారు. "మీరు భూములను అపహరించండి" అని మేము రైతులకుచెప్ప నక్కరలేదు. వారే కాజేస్తారు" అన్నారు గాంధీజీ.

"భూములకు బదులు, వారు, భూస్వాములకు డబ్బు యిస్తారా?" అని అడిగాను.

"ఇవ్వరు. ఆర్థికంగా అద్ది వీలయ్యే పనిగాదు. ధనిక మిత్రులకు మేము ఋణపడి వున్నాము. మా అభిప్రాయాలను బహిరంగంగా చెప్పుతూనేవున్నాం. ప్రతిగ్రామం తన స్వతంత్ర జీవితాన్ని సాగించగల స్వయం పాలక సంస్థ ఔతుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

"కాని అప్పుడు జాతీయ ప్రభుత్వం వుంటుందిగా?" అన్నాను.

"జాతీయ ప్రభుత్వం వుండదు" అన్నారు గాంధీజీ.

"రైలు మార్గాలను, టెలిగ్రాఫ్ శాఖను తదితర విషయాలను పరిపాలించడానికి జాతీయ పరిపాలనా విధానం వొకటి వుండవలెగదా?" అన్నాను.

"మాదేశంలో రైలుమార్గాలు లేవని నేను కంట తడియైనా పెట్టను" అన్నారు గాంధీజీ.

"మరి రైలుమార్గాలు లేకపోతే రైతుకష్టా లెక్కువగావా? పట్టణాల్లో వుత్పత్తియైన కొనుగోలు వస్తువులు రైతుకు కావాలి. తన పంటను దేశంలోని యితర కోస్తాల్లో, యితర ప్రాంతాల్లో, విదేశాల్లో అతను

అమ్మకోవాలి. గ్రామానికి విద్యుచ్ఛక్తి, నీటి వసతి అత్యవసరం. ప్రతి గ్రామం తనంతట తాను ప్రత్యేకంగా తన వుపయోగానికి విద్యుచ్ఛక్తి ఉత్పత్తి కేంద్రాన్ని నిర్మించగలదా ? నీటి వసతికి కావలసిన ఆనకట్టలు, కాలువలు, చెరువులు కట్టగలదా ? సింధురాష్ట్రంలోని సుక్కూర్ బరాజ్ వంటి మహత్తర నిర్మాణాన్ని యే గ్రామం నెరవేర్చగలదు ?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఆ ! సుక్కూర్ బరాజ్ మాకెంతో ఆశాభంగం కల్గించింది. సింధురాష్ట్రం అంతను అప్పులపాలు చేసింది" అన్నారు గాంధీజీ.

"ఔను. ఆ విషయం నాకూ తెలుసు. కాని కావలసినంత బీడు భూమిని సాగుకిందికి తెచ్చింది. ప్రజకు మహోపకారి అయింది" అన్నాను.

"నా భావాలు యెలావున్నా కేంద్ర ప్రభుత్వం యేర్పడుతుందని నాకు తెలుసు. ఏది యెలావున్నా పాశ్చాత్య ప్రజాస్వామ్య పద్ధతిలో నాకు నమ్మకం లేదు" అన్నారు గాంధీజీ, తల వూపుతూ.

ఈ సంభాషణను పెంచవలయునన్న కోర్కెతో "మరి ఇండియా యేంచేయాలని మీ వుద్దేశం ?" అని ప్రశ్నించాను.

"ఇండియాలో 7,00,000 గ్రామాలున్నాయి. ప్రతి గ్రామం ఆగ్రామ వాసులందరి యిష్టానుసారం పరిపాలింపబడుతుంది. ప్రతి గామీణునికీ యెన్నిక హక్కు వుంటుంది. కాని, దేశపరిపాలనలో 40 కోట్ల ప్రజకు 40,00,00,000. వోట్లుండవు. 7,00,000 గ్రామాలకు గ్రామానికి వొక వోటు చొప్పున దేశ వ్యవహారాలను తీర్మానించను హక్కు వుంటుంది. గ్రామాలు తమ జిల్లా ప్రభుత్వాలను యెన్నుకుంటవి. ఆ జిల్లా ప్రభుత్వాలు రాష్ట్రప్రభుత్వాలను, రాష్ట్రప్రభుత్వాలు దేశానికంతటికి వొక అధ్యక్షుణ్ణి యెన్నుకుంటవి" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీ ప్రభుత్వ విధానం యించుమించు సోవియట్ విధానంవలె వున్నదే!" అన్నాను.

"ఆ విషయం నాకు తెలియదు. ఉన్నా ఫరవాలేదు" అన్నారు గాంధీజీ.

"సరే! గాంధీజీ, కాంగ్రెస్‌ను గురించి రెండవ ప్రశ్నను అడగ దలచుకున్నాను. కాంగ్రెస్ నిరంకుశ సంస్థ అని దూషింపబడుతూవుంది. షూస్టర్, వింట్ అనే యిరువురు ఆంగ్ల రచయితలు క్రొత్తగా పుస్తకం వొకటి వ్రాశారు. ఆ పుస్తకంపేరు "ఇండియా—ప్రజాస్వామ్యం." ఆ పుస్తకంలో, 1939 లో కాంగ్రెస్‌వారు మంత్రిపదవులకు రాజీనామా యిచ్చినప్పుడు ప్రజాభిప్రాయాన్ని గమనించలేదని, జిల్లా కాంగ్రెస్ నియంతల ఆజ్ఞల ప్రకారం రాజీనామా యిచ్చారని కాంగ్రెస్ సంస్థమీద నేరారోపణ చేశారు" అన్నాను.

"అది కేవలం అబద్ధం. తీర్మానాలన్నీ లండన్‌లోని హౌస్ ఆఫ్ కామన్స్ (ప్రజాప్రతినిధి సభ)లో చేయబడుచున్నవా? లేక పార్టీల సమావేశాల్లో, లండన్ క్లబ్బుల్లో చేయబడుచున్నవా? కాంగ్రెస్ అధికారులు కాంగ్రెస్ సభ్యులచే యెన్నుకొనబడినవారు. కాంగ్రెస్ మంత్రులు కాంగ్రెస్ సభ్యులు. కనుక కాంగ్రెస్ సిద్ధాంతాల ప్రకారం నడుచుకుంటారు. బ్రిటన్లో ప్రజాస్వామ్యం యెలా పనిచేస్తూవున్నదీ, సర్ సామ్యూల్ హోర్‌గారు (1935 లో ఇండియా కార్యదర్శి) కొన్ని విషయాలు నాతో చెప్పారు" అన్నారు గాంధీజీ.

"బ్రిటిష్ రాజకీయవేత్తల్లో సర్ సామ్యూల్ హోర్‌గారు మీకు చాలా యిష్టులువలె వున్నదే?" అన్నాను. అందరం నవ్వ నారంభించాం.

"ఆయన యెంతటి మనిషియో నాకెప్పుడో తెలుసు. అమెరికా విషయాలు తెలిసిన మీబోటివారికి ప్రజాస్వామ్యంలో మోసమెంత వున్నదో

చెప్పవలెనా ? స్వతంత్ర భారతము ప్రపంచంలోని యితర దేశాలవలె నడుస్తుందనుకోను. ప్రభుత్వవిధానంలో కొత్త పంథాలను మేము ప్రపంచానికి చూపగలం" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీతో కొద్ది నిమిషాలు సుభాష్ చంద్రబోస్‌గారిని గురించి మాట్లాడవలసి వుంది. బోస్ విమాన అపాయంలో మరణించారని వార్త వచ్చినప్పుడు (తర్వాత యీ వార్త అబద్ధమని తేలింది) మీరాయన తల్లి గారికి మీ సంతాపాన్ని తెల్పుతూ తంతి నంపారు. ఈ విషయం వినగానే నేను అత్యాశ్చర్య పడ్డాను" అన్నాను.

"తర్వాత అబద్ధమని తేలినవార్తను బట్టి, తొందరపడి సంతాపాన్ని వెలిబుచ్చాననియా మీ ఆశ్చర్యం ?'' అని గాంధీజీ ప్రశ్నించారు.

"కాదు కాదు. ఫాసిస్ట్ జర్మనీవెళ్ళి ఆ దేశంతో సంబంధం కలిగి వున్న వ్యక్తి మరణానికి మీరు సంతాపం వెలిబుచ్చారని'' ప్రత్యుత్తరమిచ్చాను.

"దేశభక్తులలో బోస్ వుత్తముడని నా నమ్మకం. నేను సంతాపం వెలిబుచ్చడానికి కారణం యిదే. ఆయన పొరబడి వుండవచ్చు. తప్పుత్రోవ తొక్కి వుండవచ్చు. పొరబడినాడని నా అభిప్రాయం. బోస్‌ను చాల సార్లు, అనేక విషయాల్లో నేను యెదిరించాను. ఆయన కాంగ్రెస్ అధ్యక్షుడుగాకుండా రెండుమార్లు అడ్డుపడ్డాను. నా అభిప్రాయాలకు, ఆయన అభిప్రాయాలకు వైరుధ్యమున్నా ఆయన అధ్యక్షుడైనాడు. ఆయన అమెరికాకో, రష్యాకో 'ఇండియాకు సాయంచేయమని' అడగను వెళ్ళాడనుకుందాం. అప్పుడు మేలనిపించేదా ?'' అని అడిగారు గాంధీజీ.

"ఔను. తప్పకుండా మేలనిపించేది. ఎవరిసాయం కోరుతున్నామన్న విషయం యెంతో మార్పుతెస్తుంది'' అన్నాను.

"భారతదేశాన్ని స్వతంత్రభూమిగా చేయుటలో నా కెవ్వరి సాయ

మూ అక్కరలేదు. మేమే స్వయంగా స్వాతంత్ర్యం సంపాదించాలని నా కోరిక'' అన్నారు గాంధీజీ.

"వ్యక్తులు, జాతులు యితరదేశాలకు స్వాతంత్ర్య సాధనలో సాయ పడిన నిదర్శనాలు చరిత్రలో యెన్నో వున్నాయి. బ్రిటన్‌నుంచి స్వాతంత్ర్యం సంపాదించ ప్రయత్నిస్తున్న అమెరికాకు సాయపడడానికి—ఫ్రాన్స్ నుంచి లఫెట్టి అమెరికాకు వెళ్ళాడు. మొన మొన్న స్పెయిన్‌లో ప్రజాస్వామ్యాన్ని నిలబెట్టడానికి వేనవేల అమెరికన్లు ప్రాణాల్ని అర్పించారు'' అన్నాను.

"నిజమే. వ్యక్తులు త్యాగాలు చేశారు. కాని అమెరికా ఇంగ్లండుకు మిత్రరాజ్యం. ఇగ్లండు మమ్ము బానిసలనుచేసి నిరంకుశంగా పరిపాలిస్తూంది. ఫాసిస్టులను వోడించిన తర్వాత ప్రజాస్వామ్యాలు (అమెరికా, ఇంగ్లండు మొదలైన మిత్రరాజ్యాలు) ప్రపంచాన్ని మంచికి మార్చగలవని నాకు నమ్మకంలేదు. నేటి ప్రజాస్వామ్యాలు యుద్ధంలో గెలిచిన మరునాడు యిప్పటి ఫాసిస్టులవలె నిరంకుశం కావచ్చు'' నన్నారు గాంధీజీ.

ఈ విషయంలో మన యిద్దరి అభిప్రాయాలూ యేకీభవించవు. సాంఘిక సమస్యలను మరచిపోయి అహర్నిశలు భారతీయులు తమ స్వాతంత్ర్య సమస్యనే యోచించడం శోచనీయం. బోస్‌గారు యింకా యవ్వనంలో వున్నారు. మహత్తర కార్యాలను సాధించగలరు. ఆయన జర్మనీని చూచి ఫాసిజంమీద వ్యామోహం చెంది, ఇండియాకువచ్చి బ్రిటిష్ వారిని తరిమి మీ దేశాన్ని స్వతంత్ర దేశంగాచేసి ఫాసిస్టురాజ్యంగా మార్చవచ్చు. అప్పుడు మీరు బ్రిటిష్ పరిపాలనకన్న నికృష్టమైన పరిపాలనక్రింద కృశించవలసి వుంటుంది'' అన్నాను.

"బ్రిటిష్ పరిపాలనలో ప్రబలమైన ఫాసిస్టు బీజాలువున్నాయి. ఇండియాలో మేము నిత్యమూ యీ బ్రిటిష్ ఫాసిస్ట్ శక్తుల ప్రాభవాన్నే అనుభవిస్తూవున్నాం, చూస్తూవున్నాం. ఈయుద్ధంలో గెలువడానికి తాము అర్హులని, యుద్ధానంతరం ప్రపంచాన్ని మంచి దశకు తెస్తారని యిప్పుడే రుజువు చేయాలి. ఆలారుజువుచేయదలచుకున్న భారతదేశంలో తమ అధికారాన్ని విసర్జించి ఆత్మశుద్ధి చేసుకోవాలి. మీ అధ్యక్షుడు (రూజ్‌వెల్ట్) నాలుగు స్వాతంత్ర్యాలనుగురించి మాట్లాడుతూన్నాడు. ఈ నాలుగు స్వాతంత్ర్యాల్లో స్వతంత్రంగా వుండడానికి అవసరమైన స్వాతంత్ర్యం యిమిడివుందా? జర్మనీ, ఇటలీ, జపానులలో ప్రజాస్వామ్యంకోసం మేము పోట్లాడవలెనట. మాకు ప్రజాస్వామ్యంలేనప్పుడు యెక్కడో ప్రజాస్వామ్యంకోసం మే మెందుకు పోట్లాడుతాం?'' అన్నారు గాంధీజీ.

అంతట్లో ఇంటర్నేషనల్ న్యూస్ సర్వీస్ (అంతర్జాతీయ సమాచార సమితి)కు చెందిన ఛాప్లిన్, 'టైమ్,' 'లైఫ్' అను అమెరికను పత్రికలకు విలేఖరియైన బెల్డన్ వచ్చారు. బెల్‌డన్ చైనాలో చాలాయేండ్లు గడిపినవాడు. ఈ మధ్యనే జనరల్ స్టిల్వెల్ సైన్యంతో బర్మానుంచి ఇండియాకు వచ్చి చేరాడు. వీరిద్దరు గాంధీజీతో మాట్లాడడానికి వచ్చారు. వారి సంభాషణ వినదలచుకుంటే ఆగమని అన్నారు గాంధీజీ. వారిద్దరినీ చూచి "మీరు నేలమీద కూర్చోగలరా?" అని గాంధీజీ అడిగారు. వారు నేలమీద కూర్చున్నారు. "ఒక అమెరికన్ నన్నింతసేపూ శల్యపరీక్ష చేశారు. ఇక మీ పరీక్షను మొదలుబెట్టండి" అన్నారు, వారి నుద్దేశించి, గాంధీజీ. వారితో గాంధీజీ అరగంటసేపు మాట్లాడారు. తర్వాత వారిద్దరినీ నా బసకు తీసుకు వెళ్ళాను. దాహమిచ్చాను. నా బసలోనే వారు స్నానం చేయాలని బలవంతం చేశాను.

12

మధ్యాహ్నం మహదేవ దేశాయిగారు నా బసకు వచ్చారు. గాంధీజీ కోరికప్రకారం నిన్న నేను వ్రాసియిచ్చిన సందేహాలకు సమాధానాలు తెచ్చారాయన. గాంధీజీ కార్యదర్శులలో యీయన ముఖ్యుడు. ఈ సమాధానాలు రెండు తెల్లతావులమీద టైపుచేయబడి వున్నాయి. అక్కడక్కడ గాంధీజీ స్వయంగా దిద్దివున్నారు.

తన సమాధానాలకు గాంధీజీ "ముఖ్యమైన ప్రశ్నలు" అన్న శీర్షిక నిచ్చారు. ఈ ప్రశ్నలు—సమాధానాలు 14-6-1942 న "హరిజన్" లో ప్రచురింప బడినవి. ఆ వ్యాసాన్ని యీ దిగువ వుదహరించాను—

నా నూతన ప్రతిపాదన (క్విట్ ఇండియా—బ్రిటిష్‌వారు మా దేశం వదలి వెళ్ళాలి) ను గురించి వొక మిత్రుడు నాతో చర్చించాడు. మా చర్చలు యింతవరకు వొక స్థిరరూపం దాల్చనందున తన సందేహాలను ప్రశ్నలరూపంగా స్పష్ట పరచమని ఆ మిత్రుణ్ణి కోరాను. అతను వొప్పుకొని యీ దిగువ ప్రశ్నలు పంపాడు—

(1) ప్రశ్న:—ఇండియానుంచి వెంటనే వెళ్ళమని బ్రిటిష్ ప్రభుత్వాన్ని మీరు కోర్తున్నారు. వారు వెళ్ళినవెంటనే జాతీయ ప్రభుత్వాన్ని భారతీయులు స్థాపించ గలరా? అట్లు యేర్పడు జాతీయ ప్రభుత్వంలో యేయే పార్టీలు, యేయే మతాలు పాల్గొంటవి ?

సమాధానం:—నా ఉపపాదన కేవలం వొక్కరికి (బ్రిటిష్ వారికి) చెందినదే. భారతీయులు యేంచేస్తారు ? యేంచేయరు ? అన్న విషయాలతో నిమిత్తం లేకుండా బ్రిటిష్ ప్రభుత్వం తన బాధ్యతను నెరవేర్చాలని నా కోరిక. బ్రిటిష్ వారు వెళ్ళిపోగానే కొంత అల్లకల్లోలం జరగవచ్చని నా వూహ. కాని, వారు సక్రమ పద్ధతిని వెళ్తే వెంటనే నేటి ప్రజానాయకులనుంచి వొక తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాటుచేయ వీలౌతుంది. లేక మరొకటి సంభవించవచ్చు.

దేశం, జాతి విషయం గమనించకుండా కేవలం స్వలాభాపేక్షతో ప్రవర్తించే వారు కొందరు యేకమై దుష్టశక్తులను వశపరచుకొని, యేదో వొకవిధంగా యెచ్చోటనో వొకచోట అధికారాన్ని హస్తగతం చేసుకో ప్రయత్నించవచ్చు. కాని మా దేశంనుంచి బ్రిటిష్‌వారి అధికారం పూర్తిగా, సక్రమ పద్ధతిని వెడలిపోతే తెలివిగల దేశనాయకులు తమ బాధ్యతను గుర్తిస్తారని నా నమ్మకం. తమ భేదాలను తాత్కాలికంగానైనా మరచిపోయి వొక తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని స్థాపిస్తారని నా నమ్మకం. దేశీయనాయకులందరు కూడి యేదో యేర్పాటుచేయ ప్రయత్నించినప్పుడు యీ నాయకులనుండి వ్యక్తులనుగాని, పార్టీలనుగాని వేరు పరచి దూరంగాపుంచే అధికారశక్తి యేదీ వుండదు. కనుక వ్యక్తులకు, పార్టీలకుగూడా వోపిక అలవడుతుంది. అటువంటి పరిస్థితులు యేర్పడినపుడు బహుశ కాంగ్రెస్, ముస్లింలీగ్, స్వదేశ సంస్థానాలు— యీ మూడు సంస్థల ప్రతినిధులు సంప్రదించి తాత్కాలిక ప్రభుత్వాన్ని యేర్పాటు చేయవచ్చు. ఇవన్నీ కేవలం వూహలే.

(2) ప్రశ్న—అలా యేర్పడే భారతజాతీయ ప్రభుత్వం మీదేశాన్ని మిత్రరాజ్యాలు మూలస్థానంగా నుంచుకొని జపాన్‌మీద, యితర అక్షరాజ్యాలమీద యుద్ధం సాగించడానికి అనుమతిస్తుందా?

సమాధానం:—జాతీయప్రభుత్వం యేర్పడిన దనుకుందాం. ఆ జాతీయ ప్రభుత్వం నే ననుకున్న రీతిని పనిచేస్తే ప్రప్రథమంగా మిత్రరాజ్యాలతో సంధిచేసుకుంటుంది. మా దేశ రక్షణ నిమిత్తం ఆక్రమణ నెదిరి పోరాడను యీ సంధి అవసరం. ఫాసిస్టు దేశాలతో ఇండియాకు యెటువంటి సంబంధమూ వుండదు. నైతికంగాకూడా మిత్రరాజ్యాలకు భారతదేశం సాయపడవలసి వుంటుంది.

(3) ప్రశ్న:—ఫాసిస్టు దుష్టశక్తుల నెదిరి మిత్రరాజ్యాలు చేస్తూన్న యీ యుద్ధానికి మీ జాతీయ ప్రభుత్వం మరేవిధంగా సాయపడగలదు?

సమాధానం:—మనం వూహిస్తూన్న యీ ప్రభుత్వం నెలకొల్పబడిన తరువాత మిత్రరాజ్యాలకు అది చేసే సహాయం వొక్కటే—కొన్ని నిష్కర్షమైన షర

తులమీద మిత్రరాజ్యాలు భారత దేశంలోనుండి యుద్ధం సాగించవచ్చు. మిత్ర రాజ్యాలు జాతీయ ప్రభుత్వానికి మిత్రులు గనుక ప్రజలు, తమంతట తాము, యుద్ధ ప్రయత్నాలకు సాయపడదలచుకున్న జాతీయ ప్రభుత్వం అడ్డురాదు. వ్యక్తులు మిత్రరాజ్యాల సైన్యాల్లో చేరవచ్చు. ఇష్టంవస్తే యుద్ధనిధికి తమడబ్బును యివ్వవచ్చు. కాని బ్రిటిష్ అధికారోద్వాసంతోబాటు ప్రస్తుతపు భారతీయ సైన్యంకూడా రూపుమాసి పోవాలి. బాధ్యత, అధికారాలు—వీటినుంచి సైనికు లను తొలగించి యిండ్లకు పంపివేయాలి. ఆ జాతీయ ప్రభుత్వంతో నా మాట సాగితే ఆ ప్రభుత్వం తన శక్తిని, అధికారాన్ని, పలుకుబడిని అంతనూ గూడా ప్రపంచ శాంతిని స్థాపించను వినియోగించేట్లు చేస్తాను. కాని జాతీయ ప్రభుత్వం యేర్పడిన వెనుక నా ఆందోళన అరణ్యరోదన కావచ్చు. జాతీయ భారతావనికి యుద్ధవెట్టి యెక్కవచ్చు.

(4) ప్రశ్న:—మిత్రరాజ్యాలకు భారతదేశానికి కలిగే యీ పరస్పర సంబంధం వొక వొడంబడికగా, లేక వొక పరస్పర సహాయ సంధిగా స్థిరపడవలెనన్న కోర్కె మీకుందా?

సమాధానం:—ఈ సంబంధాలు యేవిధంగా వుండవలెనన్న విషయం నెమ్మది మీద అలోచించుకోవచ్చు.

నా దృష్టిని క్లుప్తంగా స్పష్టపరుస్తాను. ఒక్క విషయం—కేవలం వొక్కటే విషయం—మాత్రం నాకు విశ్చయంగా, నిశ్చలంగా కనబడుతూంది. మిత్ర రాజ్యాలు తప్పకుండా యుద్ధం జయించాలంటే భారత జాతి, భారత ప్రజలు ప్రస్తుత అమానుష స్థితిలో వుండరాదు. బ్రిటిష్‌వారికి భారతదేశం పాదాక్రాం తమై వున్నంతకాలం మిత్రరాజ్యాలకు నైతికబలం లేదు. ఫాసిస్టు లేక నాజీ శక్తులకు మిత్రరాజ్యాలకు వ్యత్యాసం యేదీ నా కగుపడడం లేదు. వారూ, వీరూకూడా దోపిడీ దారులే. అందరూగూడా తమ తమ అక్కరలనుబట్టి అవ సరమైనంత దౌర్జన్యాన్ని, హింసను ఉపయోగించేవారే. అమెరికా, బ్రిటన్లు చాల గొప్ప దేశాలు. అమెరికన్లు, బ్రిటన్లు గొప్పజాతులవారు. కాని అఫ్రికా, ఆసియా వాసులముందు వారి గొప్పతనం, వారి జాతీయ ఔన్నత్యత గర్ది

పోచపాటిగాదు. శతాబ్దాల తరబడిని ఆసియా, ఆఫ్రికా వాసులను హింపించి బానిసలుగావుంచిన మహా పాతకం అమెరికన్లది, బ్రిటిష్‌వారిదీనూ. ఈ పాప పరిహారార్థం బ్రిటన్లు, అమెరికన్లు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవాలి. ఈ ఘోర పాతకములనుంచి తమ చేతులను, ఆత్మలను శుభ్రపరచుకోవాలి. అంతవరకు మానవ స్వాతంత్ర్యం, ప్రపంచశాంతి మొదలైన విషయాలను గురించి మాట్లాడడానికి వారు అనర్హులు. ఈ పాప పంకిలంనుండి యెప్పుడు తప్పుకుంటారో, యెప్పుడు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకుంటారో ఆ మరుక్షణమే వారికి విజయం కలుగుతుంది. ఈ ప్రాయశ్చిత్తమే వారి విజయానికి పునాది ఔతుంది. ఈ ప్రాయశ్చిత్త ఫలితంగా కోటాను కోట్ల ఆఫ్రికా, ఆసియా వాసులు వారిని దీవిస్తారు. ఈ దీవనలు కంటికగుపడక పోవచ్చు. పత్రికలలో ప్రచురింపబడక పోవచ్చు. కాని కోట్ల ప్రజల సానుభూతికి బ్రిటన్లు, అమెరికన్లు పాత్రులౌతారు. అప్పుడుగాని—అప్పటివరకు కాదుసుమా—బ్రిటన్లు, అమెరికన్లు ప్రపంచ నూతన వ్యవస్థకు పోరాడినవారు కారు. ఇది నిజం. మిగత విషయాలన్నీ కేవలం వూహలుమాత్రమే. నా మనస్సులోని తలంపులను స్పష్టీకరించడానికి యీ వూహా ప్రపంచంలో కొంతసేపు విహరించాను. కాని వున్న నిజం వొక్కటే—పతితులు ప్రాయశ్చిత్తం చేసుకోవడం. "శుభస్య శీఘ్రం ఆదాయం."

మోహన్‌దాస్ ఖరంచంద్ గాంధీ.

13

సాయంకాలం భోజనం చేస్తూన్నాం. "అప్టన్ సింక్లేర్ నెరుగుదురా మీరు? అని గాంధీజీ నన్నడిగారు. "సింక్లేర్‌యేం చేస్తున్నారని తెలుసుకోవాలని నా కెంతో కోరిక. అప్పు డప్పుడు సింక్లేర్‌గారి రచనలు నా కొస్తున్నాయి. కాని వాటిని చదవడానికి నాకు వ్యవధిలేదు. ఇంతకు పూర్వం మా యిద్దరికి కొన్ని వుత్తర ప్రత్యుత్తరాలు జరిగాయి. అమెరికన్ల సాంఘిక జీవనాన్ని, మానసికదృష్టిని సింక్లేర్‌గారు మార్చగలుగుతున్నారనుకుంటాను" అన్నారు గాంధీజీ.

నేను భోజనంచేయడం గాంధీజీ కొద్దిసేపు గమనించారు. "మీరు యిప్పటికీ మా వంటకాలను భుజింప నిరాకరిస్తున్నారుగా!" అని పొడుపుగా అన్నారు.

"వ్యక్తిగా, మానవుడుగా, ప్రజా నాయకుడుగా, రాజకీయవేత్తగా మిమ్ము గౌరవిస్తున్నాను. మీకు విధేయుణ్ణి. కాని మీరు వంటవాడుగా తయారౌతానంటే మీకు అవిధేయుణ్ణే" అన్నాను. సేవాగ్రామంలో వున్నంత కాలం ప్రతిపూటా ఆకు కూరలు వడ్డిస్తూ వచ్చారు. నేనూ తింటూనే వచ్చాను.

నా యిద్దరు కొడుకుల గురించి గాంధీజీ అడిగారు. దాన్ని బట్టి ఆయన నా పుస్తకం ('వ్యక్తులు—రాజకీయాలు') చదివారనుకున్నాను. ఆహార పదార్థాలన్నీ వొక మేజా బల్లమీద అమర్చబడి వున్నాయి. ఆ మేజా బల్లకిందికి పిల్లులు వచ్చి ఆట్లాడుతూ వున్నాయి. "నేను 1938 లో లాయడ్ జార్జిగారిని దర్శించాను. అప్పుడాయన మిమ్మల్ని గురించి చెప్పారు. అప్పట్లో ఆయన ఛర్ట్‌లో కాపురం వున్నారు" అన్నాను.

"అలాగా! నన్నుగురించి ఆయన ఏం చెప్పారు?" అని ప్రశ్నించారు గాంధీజీ.

"మీరు ఛర్ట్‌కువెళ్ళి ఆయన యింట్లో సోఫామీద చతికలబడి కూర్చున్నారుట. కొద్దిసేపటికి వారు మున్నెన్నడూ చూడని నల్లపిల్లి కిటికీద్వారా వచ్చిందట. మీ వొళ్ళో కూర్చున్నదట" అని చెప్పాను.

"ఔను. అది నిజమే" అన్నారు గాంధీజీ.

"మీరు వెళ్ళిపోయిన తర్వాత ఆ పిల్లి మళ్ళీ రాలేదనీ, కనబడ లేదనీ లాయడ్ జార్జిగారు చెప్పారు" అన్నాను.

"ఆ విషయం నాకు తెలియదే!" అన్నారు గాంధీజీ.

"మిస్‌స్లేడ్ (మీరాబెన్) ఛర్ట్‌కు లాయడ్ జార్జిగారిని చూడను వెళ్ళినప్పుడు ఆ పిల్లి మళ్లా వారింటికి వచ్చిందని ఆయన చెప్పారు" అన్నాను.

"ఆ విషయంకూడా నాకు తెలియదు" అన్నారు గాంధీజీ. గాంధీజీ లాయడ్ జార్జిని గురించి గొప్పగా మాట్లాడారు.

"నేను లాయడ్ జార్జిని చూడను వెళ్ళినప్పుడు ఆయన నాకు చుట్ట అందించారు. నేను పొగతాగనని చెప్పాను. మద్యపానాన్ని యివ్వ వచ్చారు. దాన్నీ సేవించేవాణ్ణి కానని చెప్పాను. దురభ్యాసాలేవీ లేవా? అని లాయడ్‌జార్జిగారు నన్నడిగారు. ఎరుకలో వున్నంతవరకేవీ లేవ న్నాను. తెలిసినవి, తెలియనివి; కనుపించేవి, కనుపించనివి—అన్ని దుర భ్యాసాలు తనకున్నాయని, అందువల్లే డెబ్బది అయిదవయేటగూడా అంత ఆరోగ్యంగా, వుత్సాహకరంగా తానున్నారని అన్నారు" అని గాంధీజీతో చెప్పాను.

ఈ మాటలు విని గాంధీజీ చాలసేపు నవ్వారు. "చర్చిల్‌ను గురించి లాయెడ్ జార్జిగారి అభిప్రాయం యేమిటి?" అని నన్నడిగారు.

"నేను 1941 వేసవిలో లాయడ్ జార్జిగారిని కలుసుకున్నప్పుడు చర్చిల్‌ను గురించి ఆయన అభిప్రాయం యేమిటని అడిగాను. చర్చిల్‌కు ధైర్యం, సాహసం, తెగింపు యెందువల్ల లేవని అడిగానుకూడా. లాయడ్ జార్జి యీ ప్రశ్నలకు వొకేమాట బదులుచెప్పారు — "గల్లిపోలి." (1914-18 యుద్ధంలో బ్రిటిష్ సేనలు యీ చోట వోడిపోయినై. ఆ వోటమివల్ల కలగిన అవమానం అప్పట్లో యుద్ధమంత్రియైన చర్చిల్‌కు వచ్చింది.) గల్లిపోలిలో తనకు గలిగిన అవమాన కారణంగా చర్చిల్‌లో వుత్సాహం వుడిగిపోయిందన్నారు లాయడ్ జార్జిగారు" అని గాంధీజీతో చెప్పాను.

"నేను లండన్‌లో వున్నప్పుడు లాయడ్ జార్జిగారిని కలుసుకున్నాను. మా యిర్వురి సౌకర్యాన్ని అనుసరించి రాత్రి ప్రొద్దుపోయిన తర్వాత కలుసుకున్నాం. నేను చాలా సేపు వారితో మాట్లాడాను. రాత్రి వొంటిగంట అయింది. వెళ్ళనున్నాను. అప్పుడు తనయింట్లోవున్న పనివారందరిని పిలిచి నాకు వీడ్కోలు నిచ్చారు. ఈ గౌరవం నాకెంతో ఆనందాన్ని కల్గించింది" అన్నారు గాంధీజీ

*

వార్తా పత్రికలు చదువవలెనన్న ఆసక్తి సేవాగ్రామంలో యెవ్వరికీ లేదు. అక్కడ రేడియోలేదు. నెహ్రూవంటివారెవరో కొద్దిమంది తప్ప, భారతీయులు కేవలం తమదేశ విషయాల్లోనే నిమగ్నులై వుంటారు. ఈ యుద్ధం, బాహ్య ప్రపంచం, వారికి చాలాదూరంగా వుంటవి. బ్రిటిష్ పరిపాలనవల్ల ప్రపంచానికి జరిగిన గొప్ప అపకారాల్లో యిది వొకటి. భారతీయుల కండ్లకు ఇంగ్లండు తప్ప వేరేదీ కనుబడదు. ఇంగ్లండు తమ కండ్లముందున్నందున ప్రపంచాన్ని, యుద్ధాన్ని భారతీయులు చూడలేకుండా వున్నారు. వారి కండ్లకు ప్రపంచమంతటిని ఇంగ్లండు మరుగు పరుస్తూ వున్నది.

14

గాంధీజీ, నేను నిన్న ఫోటోలు తీయించుకున్నాం. గాంధీజీ సోదరుని కుమారుడు కనూగాంధీ యీ ఫోటోలు తీశాడు. ఫిలిం చాలా పాతదయినందున ఫోటోలు బాగా రాలేదు. అందువల్ల మళ్ళీ యీవాళ (7-6-42) ఫోటోలు తీయించుకుందాం అనుకున్నాం. ప్రొద్దున్నే మళ్ళీ గడ్డం చేసుకున్నాను. గాంధీజీ యింటికి వెళ్ళాను. లోటాలోవున్న మామిడి పండ్ల రసాన్ని ఆయన తింటున్నారు. భార్య ఆయనకు విసురుతూంది.

"రాత్రి నిద్రపట్టిందా ?" అని గాంధీజీ నన్నడిగారు.

"రాత్రి సుఖంగా నిద్రపోయాను. మీరో?" అన్నాను.

"నేను సాధారణంగా రాత్రి 9-30 నుంచి ప్రొద్దున 4-30 వరకు నిద్రపోతాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"నిద్రాభంగం లేకుండానా ?" అని ప్రశ్నించాను.

"లేదు. రెండు మూడుమార్లు మధ్య మేల్కొంటాను. కాని సులభంగా మళ్ళీ నిద్రపడుతుంది. ఇదిగాక ప్రతిరోజూ మధ్యాహ్నం అరగంట సేపు నిద్రపోతాను" అన్నారు గాంధీజీ.

"చర్చిల్ కూడా మధ్యాహ్నం కొంతసేపు నిద్రపోతారు" అన్నాను.

"యూరప్‌లో క్రమేణ మధ్యాహ్న నిద్ర అలవాటవుతూ వుందని విన్నాను. ముసలితనంలో యిది చాల ముఖ్యం" అన్నారు గాంధీజీ.

"రూజ్‌వెల్ట్‌కు పడుకోగానే నిద్రపడుతుందని విన్నాను" అన్నాను.

"రూజ్‌వెల్ట్‌గారి ఆరోగ్యం యెలావున్నది ? రూజ్‌వెల్ట్ సతి యెలా వుంటుందో వర్ణించండి ! అమెరికన్ రాజకీయాలమీద ఆమెకు కొంత పలుకుబడి వుందన్నమాట !" అన్నారు గాంధీజీ.

'న్యూ డీల్' (రూజ్‌వెల్ట్ మొట్టమొదటిదఫా అధ్యక్షుడైనప్పుడు నూతన ఆర్థిక విధానాన్ని వొకదానిని అమలులోనికి తెచ్చాడు. దానిపేరు న్యూడీల్) అమలులోకి వచ్చిన తర్వాత వృత్తి సంఘాలు, సాంఘిక మార్పులు ఎలా యేర్పడినవో గాంధీజీకి విశదీకరించి చెప్పాను. విదేశ ప్రభుత్వాలకు అమెరికన్ ప్రభుత్వం యెలా ద్రవ్యసహాయం చేస్తూవున్నది, యుద్ధ పరిశ్రమలకు యే విధంగా సాయపడుతూ వున్నది వివరించాను. ప్రథమ ప్రపంచ యుద్ధంలో (1914-18) విదేశ ప్రభుత్వాలకు, అమెరికాలోని యుద్ధపరిశ్రమలకు వ్యక్తులు ద్రవ్యసహాయం చేశారని, యీనాడు గొప్పమార్పు కలిగిందని, పాతికేళ్ళనాటి ఆ ప్రయత్నాలను, నేటి మహత్తర ప్రయత్నాలతో పోల్చి చెప్పాను.

"నీగ్రోల సంగతి యేమిటి ?" అన్నారు గాంధీజీ.

"నీగ్రోలపట్ల తెల్లవారి ప్రవర్తనలో ఉత్తర అమెరికాకు, దక్షిణ అమెరికాకు వ్యత్యాసం వుంది. నీగ్రోలపట్ల అమెరికన్ల ప్రవర్తనను నేను సమర్థించడం లేదు. మీ దేశంలోని అంటరానివారి సమస్య యంత క్రూరమైనది గాదు నీగ్రో సమస్య" అన్నాను.

"అస్పృశ్యతా నివారణకై నేను చాలాయేండ్లు శ్రమ పడ్డానని మీరెరుగుదురుగదా ! ఈ ఆశ్రమంలో చాలమంది హరిజనులున్నారు. ఈ ఆశ్రమంలోని చాకిరీనంతా అస్పృశ్యులే చేస్తూన్నారు. ఆశ్రమానికి వచ్చే హిందువులందరూ హరిజనులచేతి అన్నాన్నే తినాలి. వారితోపాటు వుండాలి" అన్నారు గాంధీజీ.

"అస్పృశ్యుల అగచాట్లు యేమైనా తగ్గినవా ?'' అని ప్రశ్నించాను.

''ఆహా !....కాని వారిగతి యిప్పటికీ అధోగతిగానే వుంది'' అన్నారు గాంధీజీ.

15

ఉదయం మేము షికారుకు బయలుదేరగానే నేను మళ్ళీ అస్పృశ్యతను గురించి మాట్లాడాను—"మేధావులు, ఆధునికులు, చాల గొప్పవారు అయినవా రనేకమంది అస్పృశ్యతను సమర్థిస్తున్నారు. అటువంటివారిలో భారతీయ ఫెడరల్ కోర్టులోని న్యాయాధిపతులలో వొకరైన వరదాచారిగారు వొకరు. అస్పృశ్యతలో నమ్మకం వుండడానికి కారణముందనుకుంటాను. మరణానంతరం ఆత్మ యీ శరీరాన్ని వదలి మరొక శరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుందన్న నమ్మకం యిందుకు కారణమేమో ? ఆత్మకు మరణం లేదన్న నమ్మకం హిందూ మతంలో వొక ముఖ్యాంశమనుకుంటాను. ఆత్మ వొక శరీరంనుంచి మరో శరీరంలోకి ప్రవేశిస్తుందని మీకు నమ్మకం వున్నదా ?'' అని ప్రశ్నించాను.

"తప్పకుండాను ! అందులో నాకు నమ్మకం వున్నది. శరీరంతో పాటు ఆత్మ నశిస్తుందని నేననుకోను. ఒక మనిషి తన యిల్లు కూలి పోతే మరోయిల్లు కట్టుకుంటాడు. అదేవిధంగా వొక మనిషియొక్క శరీరం నశించిపోతే, అతని ఆత్మ మరో శరీరాన్ని వెతుక్కుంటుంది. కొందరికి మరో నమ్మకముంది. శరీరం చనిపోయి భూమిలో పాతిపెట్ట బడినప్పుడు (లేక దహనానంతరం) ఆ శరీరంలోని ఆత్మ గాలిలో యెగు రుతూ వుంటుందని, యెన్నడో రానున్న విచారణ రోజును యెదురు చూస్తూ వుంటుందని, ఆ విచారణరోజు యీ ఆత్మ తన భౌతిక శరీరం చేసిన పాపాలకు బదులుచెప్పాలనీ కొందరి నమ్మకం. నేను దీనిని నమ్మను. శరీరం నశించిన వెంటనే ఆత్మ మరోశరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

"మానవుడు మృత్యువు లేకుండా అమరుడు కావడానికి సదా ప్రయ త్నిస్తూనే వున్నాడు. ఇది ఆ ప్రయత్నంయొక్క వేరు స్వరూపం అన్న మాట. ఈ ప్రయత్నాలన్నీ బలహీనుడైన మానవుడు చావుకు భయపడి చేసే ప్రయత్నాలే గదూ ? టాల్‌స్టాయ్ (ప్రఖ్యాత రష్యన్ నవలా రచ యిత) వృద్ధాప్యం సమీపించకముందు మతము, దేవుడు అంటే లక్ష్య పెట్టేవాడేకాడు. ముసలితనం వచ్చిన తర్వాత మృత్యువుకు భయపడి మత మన్నా, దేవుడన్నా గౌరవం చూపాడు'' అన్నాను.

"నాకు చావు అంటే భయంలేదు. చావు రావడం విముక్తికి దారి తీస్తుంది. కొంత సంతృప్తిని యిస్తుంది. చావుతో ఆత్మయొక్క జీవ యాత్ర ముగిసిపోతుందనుకోను. అందుకు నిర్ధారణలేవి లేవు. చనిపో యిన వాని ఆత్మ వేరుశరీరాన్ని ప్రవేశిస్తుందని రుజువుచేయను అనేక మంది ప్రయత్నించారు. ఇది రుజువుచేయుడానికి వీలైన విషయ మను

కోను. కాని, ఆత్మకు చావులేదని—పునర్జన్మ తప్పదని నాకుమాత్రం సంపూర్ణ విశ్వాసం వుంది" అన్నారు గాంధీజీ.

ఇటువంటి విషయాలు చర్చవల్ల తేలేవికావనీ, కేవలం వ్యక్తుల నమ్మకాలను బట్టి యేర్పడే భావాలని యెరిగిగూడా నా భావాలను మళ్ళీ బయల్పరచాను—"మన మందరం అమరులుగా వుండడానికి ప్రయత్నిస్తున్నామనుకుంటాను. కొందరు తమ ఆత్మ తమపిల్లలలోనూ, వారి సంతతివారిలోనూ నివశిస్తుందనీ, కొందరు తమ ఆత్మ తాముచేసే కార్యాల్లో లీనమై వుంటుందనీ, మరి కొందరు తమ ఆత్మజంతువులను ప్రవేశిస్తుందని నమ్ముతూ వున్నారు. కొందరు వ్యక్తులు వారు ప్రపంచానికి చేసిన మేలునుబట్టి మరణానంతరం ప్రజల మనస్సులలో సజీవంగా వుంటారు. తన ప్రజాసేవ మూలంగా కాకుండా చిరంజీవిగా నుండదల చిన వ్యక్తి కేవలం మృత్యువుకు భయపడినవాడని నా నమ్మకం. అటువంటివాడు యేదో పునర్జన్మ అనే మూఢనమ్మకంలో కొంత మనశ్శాంతి పొంద ప్రయత్నిస్తాడు" అన్నాను.

గాంధీజీ తన వాదాన్ని మళ్ళీ స్పష్టీకరించారు. ఆయన యెప్పుడు మాట్లాడినా ఆంగ్లవిశ్వ విద్యాలయాలలొ వాడుకలోవున్న ఉచ్చారణతో చక్కని ఆంగ్లవచనంలో మాట్లాడేవారు.

"మీ దేశంలో నేటి యువకులు కులభేదాలను, మతభేదాలను పాటించడం లేదని విద్యార్థులు కొందరు చెప్పగా విన్నాను. యువకులకు మతంలో, కులతత్వంలో అసలు ఆసక్తేలేదని విన్నాను'' అన్నాను గాంధీజీతో.

"కులభేదాలు లేవన్నమాట నిజమే. కాని హిందూధర్మం (మనం సాధారణంగా వాడే అర్థంలో) వొక మతంకాదు. విద్యార్థులు హిందూమతాన్ననుసరించి కర్మకాండ చేయడంలేదు. హిందూధర్మ మొక జీవిత

మార్గం. ఒక రకపు జీవిత విధానానికి హిందూధర్మ మనిపేరు. దైనందిన కర్మకాండను చేయనివారు అనేకులు హిందూ జీవిత ధర్మాన్ననుసరించి జీవిస్తున్నారు. అస్పృశ్యత హిందూధర్మంలో ఆచరణయోగ్యమవి వుండడం నాకెంతో బాధకలిగించింది. అస్పృశ్యతా సమస్యను భారతీయ స్వాతంత్ర్యం త్వరలో పరిష్కరిస్తుందని నా నమ్మకం. మరచాను. నేను బ్రిటిష్ వారిని వెళ్ళమనడం కేవలమొక సవాలు. మా దేశాన్నివదలి వెళ్తే వారు పరిశుభ్రపడతారు. వారి పాపాలు పరిహారమౌతవి. నూతన ప్రపంచ నిర్మాణానికి తగిన బలం పొందుతారు. లేకుంటే యీనాటి, వారి వాగ్దానాలు, ప్రకటనలు అన్నీ సర్వం మోసమని రుజువైనట్లే" అన్నారు గాంధీజీ.

ఇంతలో గాంధీజీ బసవద్దకు వచ్చాం. నేను గాంధీజీవద్ద సెలవు పుచ్చుకొని వెళ్ళాను.

16

మధ్యాహ్న భోజనసమయాన్ని గాంధీజీ చాల సంతోషంగా వున్నారు. భోజనశాలలో వాకిలి ప్రక్కనే కూర్చున్న చిన్న పిల్లలను చూచి కనుసైగలు చేశారు. ప్రతి వొక్కరితో మాట్లాడి, నవ్వించారు. భోజనం చేస్తూవున్నప్పుడు సంభాషణను ప్రారంభించారు.

"మిచిగన్ రాష్ట్రంలోని బాటిల్‌క్రీక్ అన్న పట్టణంలో కెల్లాగ్ అనే డాక్టర్‌గా రొకాయన వున్నారు. మీరు ఆయన నెరుగుదురా?" అని గాంధీజీ నన్నడిగారు.

"కెల్లాగ్ ఆహార పదార్థాల కంపెనీ నెరుగుదును. కాని నేను డాక్టర్ కెల్లాగ్ నెరుగను" అన్నాను.

"ఆహార విషయాల గురించి డాక్టర్ కెల్లాగ్‌గారికీ నాకు వుత్తర

ప్రత్యుత్తరాలు జరిగాయి. స్వస్థలంలోకంటే వ్యక్తులు విదేశాల్లో ప్రఖ్యాతి చెందుతారు. లిప్‌జిగ్‌లో 'కూనీ అనే ఆయన వున్నారు. ఆయన ఆహార సమస్యను గురించి అనేక వుద్గ్రంథాలు వ్రాశారు. అవి జర్మను భాషనుంచి మా దేశభాషల్లోకి తర్జుమా చేయబడినవి. అనేక ముద్రణలు పొందినవి గూడాను. లిప్‌జిగ్‌లో కూనీగారిని చూచిరమ్మని నా మిత్రుని వొకనిని పంపాను. ఎవరినడిగినా "కూనీగారెవరో మాకు తెలియదు'' అన్నారట. కూనీగారు చనిపోయాడట. ఎంతో శ్రమపడ్డ తర్వాత కూనీగారి కొడుకును నా మిత్రుడు కలుసుకొన గలిగాడు" అన్నారు గాంధీజీ...."ఆశ్రమంలో మీకు కడుపునిండా ఆహారం దొరకుతూవుందా?" అని గాంధీజీ ప్రశ్నించారు.

"ఆహారం దొరక్కేమీ? నేను పస్తుండడంలేదు. కాని ఆహారంలో మార్పు అట్టే లేదు. కంటికి, జిహ్వకుగూడా భోజనం తృప్తికలిగించాలి. ఆశ్రమంలో నేను యెప్పుడు భోజనం చేసినా వొకేరకపు భోజనమే. మీరు

ఉపయోగపడని వంటవాడని నేను బహిరంగంగా విమర్శించ బోతు న్నాను" అని పరిహాసంగా అన్నాను.

ఆ క్షణాన్నే తెల్లని ఖద్దరు బట్టలు, చిరునవ్వు, అందమైన ముఖంతో జవహర్‌లాల్ నెహ్రూగారు భోజనశాలలోకి వచ్చారు. చుట్టూ వున్నవారందరూ ఆయనను యెంత అపారంగా ప్రేమిస్తూన్నదీ వారి చూపులను బట్టి గ్రహించవచ్చు. జవహర్‌లాల్‌గారు, నా ప్రక్కనే, నేల మీద కూర్చున్నారు. భారతీయులందరివలెనే, జవహర్‌లాల్, ఫోర్క్, చంచా లేకుండా, చేతితోనే అన్నం తింటూన్నారు. ఆయన భోజనంచేస్తూన్న రీతి చూచినప్పుడు, చాలకాలంక్రితం మేమిద్దరము పారిస్ నగరంలో వొక గొప్ప హోటల్‌లో భోజనంచేసిన దృశ్యం నాకు జ్ఞప్తికి వచ్చింది.

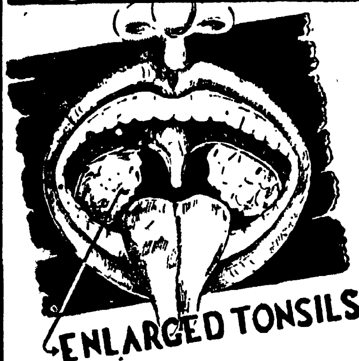
గాంధీజీ నా వైపుచూచి "రేపు సోమవారం. నా మౌనంరోజు. కాని రేపు జవహర్‌లాల్‌తో మాట్లాడవలసి వున్నది. అందుకని యీవాళ మధ్యాహ్నంనుంచే నా మానవ్రతాన్ని ప్రారంభించి రేపు మధ్యాహ్నానికి ముగిస్తాను. రేపు మధ్యాహ్నంనుంచి జవహర్‌లాల్‌తో మాట్లాడడానికి వీలుంటుంది. ప్రతిరోజూలాగా, యీవాళ సాయంకాలం మీతో మాట్లాడ డానికి వీలులేదు. మీరు యీవేళ గం 1-30 కే రావాలి" అన్నారు గాంధీజీ.

Printed by Vinodan Press, 33, Jones Street, MADRAS. G. T.
for the Cultural Book Club, Vangal Buildings, PERAMBUR, Madras
GANDHIJI 0—8—0

6500 కేసులు నయముచేయబడినవి

అబ్బా! గొంతులో నొప్పి!!

కంఠలు పెరిగివున్నాయేమో!
మరి ఆ కంఠలను ఆపరేషన్
చెయ్యాలా?
అక్కరలేదు. గొంతులో పెరుగు
కంఠలను ఆపరేషన్ లేకయే

టాన్ సినాల్

గ్యారంటీగా కుదుర్చును.

40 దినములకు మాత్రలు &
సొల్యూషన్ 9—0—0
20 దినములకు 5—0—0

టాన్‌సినాల్ అన్ని మందుల
షాపుల్లో దొరకును.

నాష్ట్రినాల్ ముక్కులో పెరుగు కంఠలను ఆపరేషన్ లేకయే కుదుర్చును

పెద్దబుడ్డి 4—8—0 చిన్నబుడ్డి 2—8—0

నర్విట (NERVITA)

అనురాగానికి బలం ప్రధానం. మరి బలానికి? నర్విట వాడండి.

నరములకు పటుత్వమిచ్చి, శుక్లనష్టమును పోగొట్టును. జ్ఞాపక శక్తిని వృద్ధిజేసి,
వెన్నెముకకు బలాన్ని చేకూర్చేది

నర్విట

15000 మందికి పైగా వుపయోగించి మెచ్చుకున్న ఔషధము నర్విట

40 దినములకు మాత్రలు రు. 5/; 20 దినములకు రు. 2—12—0

వి. పి. ఛార్జీలు ప్రత్యేకము 0—12—0

టాన్‌సినాల్ లేబరేటరీ

53, గోవిందప్ప నాయకన్ వీధి, జి. టి. మద్రాసు.

మా ప్రచురణలు

2.	నేటి జపాన్	...	...	రు.	0–8–0
4.	సోవియట్ రష్యా	...	...	,,	0-12-0
5.	చైనాలో నూతన జీవితోద్యమం		...	,,	0–4–0
6.	బోల్షివిజం	...	...	,,	0–4–0
7.	పాకిస్థాన్	...	...	,,	0–4–0
8.	సోవియట్ సంయుక్తరాష్ట్రం — మన మిత్రరాజ్యం			,,	0–8–0
9.	ప్రపంచ ఆర్థిక దుస్థితి	...	...	,,	0–4–0
10.	సోవియట్ల దేశం (రెం. భా.)		...	,,	0-10-0
11.	నేటి చైనా	...	...	,,	0-10-0
12.	ప్రజా యుద్ధం	...	...	,,	0–6–0
13.	యుద్ధకాలపు చైనా	...	...	,,	0–4–0
14.	సోవియట్ రష్యాలో—	...	...	,,	0–8–0
16.	గాంధీజీ	...	...	,,	0–8–0

త్వరలో వెలువడనున్నవి

లెనిన్	...	...	రు.	0–8–0
హిందూ—పద్—పాద్షాహి		...	,,	2–0–0
సామ్యవాదం	...	...	,,	0–8–0

14218